

УДК 657.37

№ державної реєстрації 0109U008015

Інв. № _____

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ
40021, м. Суми, вул. Кірова, 160; тел. (0542) 22-24-48, www.sau.sumy.ua

ЗАТВЕРДЖУЮ:
Ректор Сумського НАУ
д –р с.-г.наук, проф., академік НААНУ

_____ В.І.Ладика

«_____» _____ 2013 р.

ЗВІТ ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ

ІНФОРМАЦІЙНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ ЗВІТІВ ПІДПРИЄМСТВ

Проректор з наукової роботи
та економічних питань СНАУ
канд. екон. наук, доц.

О.М.Маслак

Керівник теми:
доцент кафедри економічного контролю та аудиту
канд. екон. наук, доц.

О.В. Пасько

Рукопис закінчено 30.12.2012 р.
Результати роботи розглянуто науково - координаційною радою СНАУ
(протокол № 6 від «24» січня 2013 р.)

2013

СПИСОК ВИКОНАВЦІВ

Керівник теми,
доцент кафедри економічного контролю
та аудиту,
канд. екон. наук., доц.

Пасько О.В.
(вступ, розділ 1,2,3,5,6
висновки)

завідувач кафедри економічного
контролю та аудиту,
канд. екон. наук., доцент

Гордієнко М.І. (вступ, розділ 4)

доцент кафедри економічного контролю
та аудиту,
канд. екон. наук., доцент

Назаренко О.В. (розділ 4)

магістрант факультету економіки та
підприємництва СНАУ спеціальності
8.03050901 «Облік і аудит» 2011-2012
н.р. випуску

Махітко М.В. (розділ 4)

магістрант факультету економіки і
менеджменту СНАУ спеціальності
8.03050901 «Облік і аудит» 2012-2013
н.р. випуску

Лиманець О.А. (розділ 4)

РЕФЕРАТ

Звіт: 72 стор., 11 рис., 5 табл., 84 літературних джерел.

Об'єктом дослідження є процес формування та використання інформації фінансових звітів (детальнішого розгляду бухгалтерського балансу) на підприємствах України.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних і практичних аспектів формування та аналізу фінансових звітів (детальніше розглядається бухгалтерський баланс), спрямованих на підвищення ефективності економічних рішень, що приймаються на його основі на підприємствах АПК.

Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методичних положень і розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення інформаційних показників і порядку складання фінансових звітів для підвищення ефективності їх використання у процесі прийняття економічних рішень на підприємствах АПК.

Результатами даної науково-дослідної роботи є: 1) доведено, що сучасна парадигма обліку є неокласичною; 2) розроблено концепцію розвитку фінансової звітності в Україні, яка поєднувалася б звітність власника за П(С)БО плюс повнішу відповідність принципам та методам МСФЗ, що (за інших рівних умов) збільшить переваги України на світовому ринку капіталу; 3) доведено необхідність удосконалення методик перевірки достовірності звітності (карта нормативних відхилень, яка у міжнародній практиці отримала назву «Карта нормативних відхилень фінансових індикаторів»); 4) в науковий обіг введено поняття «варіація балансу» та інструменти її виміру - коефіцієнт варіації балансу. Оптимальним, вважається показник на рівні коефіцієнта варіації 0,25-0,30.

Ключові слова: фінансові звіти, баланс, облікові парадигми, балансова політика, П(С)БО, МСФЗ.

Умови отримання звіту: за договором. 40021, м. Суми, вул. Кірова, 160, Сумський національний аграрний університет..

ЗМІСТ

	стор.
Вступ	
РОЗДІЛ 1. Глобальна конвергенція стандартів фінансової звітності: стан та перспективи.....	8
РОЗДІЛ 2. Глобальний бухгалтерський експеримент: сценарії майбутнього.....	18
РОЗДІЛ 3. Справедлива вартість в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності: національний та міжнародний аспекти.....	25
РОЗДІЛ 4. Сутність бухгалтерського балансу: історія та сучасність.....	33
РОЗДІЛ 5. Облікові парадигми та концепція фінансової звітності в Україні	43
РОЗДІЛ 6. Балансова політика та варіативність балансу.....	54
Висновки та пропозиції.....	58
Список використаних джерел	61
Додатки.....	71

ВСТУП

Трансформація моделей економічного розвитку під впливом глобалізації економіки породжують принципово нові проблеми, які потребують концептуальних рішень і переосмислення низки фундаментальних теоретико-методологічних принципів та понять економічної науки. Закономірно, що цей процес вимагає розробки принципово нових підходів до прийняття економічних рішень, що зумовлює відповідні зміни до форми та змісту фінансової звітності – основи формування інформації для ухвалення рішень.

Проблеми ускладнюються процесами трансформації фінансової звітності в Україні із пруденційної звітності до звітності власника та переходом на звітність за МСФЗ. Центральною складовою фінансової звітності як основи інформаційного забезпечення є бухгалтерський баланс, використання якого на належному рівні дозволяє обґрунтувати та прийняти економічні рішення, що забезпечує підвищення ефективності діяльності підприємств АПК і економіки країни в цілому.

З огляду на це важливого значення набуває необхідність удосконалення системи інформаційного забезпечення агропромислових підприємств з метою якнайповнішого задоволення потреб менеджерів різних рівнів в обґрунтованій і релевантній інформації.

Проблеми бухгалтерського балансу підприємства розглянуті в працях провідних вітчизняних і зарубіжних науковців. Теоретичні положення та практичні рекомендації щодо методики складання та використання бухгалтерського балансу обґрунтовані в працях Ф.Ф. Бутинця, Б.І. Валуєва, Ю.А. Вериги, О.М. Ганяйло, Г.Г. Кірейцева, М.В. Кужельного, Куценко В.А., Н.М. Малюги, Є.В. Мниха, С.О. Олійник, М.С. Пушкаря, В.В. Сопка, Л.К. Сука, Л.В. Чижевської, П.Я. Хомина, В.О. Шевчука, І.Й. Яремка й інших.

У зарубіжній літературі питання складання та використання бухгалтерського балансу розкриті в працях А.М. Андросова, І.А. Бланка,

К. Друрі, Г.В. Савицької, Я.В. Соколова, М.Ф. Ван Бреда, М.Р. Метьюса, М.Х.Б. Перера, Ж. Рішара, Е.С. Хендріксена й інших.

Однак вагомі здобутки вітчизняних науковців не були широко впроваджені в діяльність підприємств. Крім того, недостатньо розкритими залишаються питання відповідності інформації бухгалтерського балансу потребам користувачів, які приймають економічні рішення на його основі. Не применшуючи ролі здійснених досліджень для розвитку бухгалтерського обліку, слід відмітити, що розвиток бухгалтерського балансу в цьому напрямі висвітлюється лише опосередковано. Найчастіше методика складання та аналізу балансу розглядається відокремлено від способів його використання при прийнятті конкретних економічних рішень. Така ситуація спричиняє невідповідність способів удосконалення методик складання та аналізу балансу потребам користувачів інформації. Зміст і структура балансу, принципи його складання та якісні характеристики відображених у ньому даних повинні зумовлюватися запитами користувачів і видами економічних рішень, що приймаються на його основі. Комплексне вивчення сутності балансу та його значення у процесі управління дозволить максимально використовувати інформацію балансу для покращення ефективності діяльності підприємств в умовах переходу до інформаційного суспільства.

Разом з тим, необхідно додатково дослідити проблеми, пов'язані з недостатньою розробкою концептуальних основ бухгалтерського балансу, здатних забезпечити набуття релевантності інформації бухгалтерського балансу для прийняття економічних рішень, асиміляцією понять бухгалтерського балансу як елементу методу бухгалтерського обліку та як форми звітності. Останнє може спричинити втрату змістовного навантаження поняття «бухгалтерський баланс» і перетворити його на документ, у якому систематизовано й узагальнено інформацію про активи, зобов'язання та власний капітал підприємства. Залишаються поза увагою науковців можливості моделювання бухгалтерського балансу, що дозволяє забезпечити

цільову направленість інформації, розміщеної у ньому, запитах користувачів при прийнятті економічних рішень.

Теоретична та практична значимість, об'єктивна необхідність вирішення наведених проблемних питань обумовили актуальність теми, мету та основні завдання дослідження.

Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методологічних положень і розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення інформаційних показників і порядку складання бухгалтерського балансу для підвищення ефективності його використання у процесі прийняття економічних рішень на підприємствах.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методологічних і практичних аспектів формування та аналізу бухгалтерського балансу, спрямованих на підвищення ефективності економічних рішень, що приймаються на його основі на підприємствах.

Об'єктом дослідження є процес формування та використання інформації бухгалтерського балансу на підприємствах України.

Методи дослідження. У ході дослідження застосовано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Методи теоретичного узагальнення, групування і порівняння дали можливість уточнити понятійний апарат роботи в частині трактування сутності економічних рішень, що приймаються на основі бухгалтерського балансу, інформаційної потужності бухгалтерського балансу; моделей бухгалтерського балансу. Для дослідження розвитку бухгалтерського балансу як елементу методу бухгалтерського обліку в контексті генезису облікових теорій використано історичний метод, за допомогою якого визначено тенденції розвитку модифікації балансового рівняння у майбутньому. За допомогою абстрактно-логічного методу визначено послідовність етапів створення моделей бухгалтерського балансу. Інформаційною основою дослідження стали наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, матеріали науково-практичних конференцій, державних органів статистики.

РОЗДІЛ 1

ГЛОБАЛЬНА КОНВЕРГЕНЦІЯ СТАНДАРТІВ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Все, що ми знаємо сьогодні про корпоративну фінансову звітність стане застарілим впродовж наступних п'яти років. І причину цього, як зазначає Б. Паундер, можна визначити одним словом: конвергенція [79,С.XV].

Стосовно до стандартів фінансової звітності, слово конвергенція має два пов'язані значення. По-перше, конвергенція - це зусилля, яких вживають органами стандартизації фінансової звітності в усьому світі для усунення відмінностей у стандартах фінансової звітності в різних країнах. По-друге, конвергенція є стан відсутності відмінностей у стандартах фінансової звітності між країнами. Таким чином, як впливає з вищенаведеного, конвергенція виступає і як процес і як мета.

Міллер П. і Бансон П. вказують на те, що успішне підприємство для свого існування потребує комунікації з учасниками чотирьох різних ринків: працівниками на ринку праці, із замовниками (покупцями) на ринку продукції (послуг), з постачальниками на ринку постачання, інвесторами та кредиторами на ринку капіталу [78]. Фінансова звітність, головним чином, є інструментом успішної комунікації з ринком капіталу. Глобалізація ринків капіталу зумовило і глобалізацію фінансової звітності, а отже, і їх стандартів. До того ж як вказує Б. Паундер в США стриманіше сприймають прикметник глобальна, ніж інтернаціональна, оскільки інтернаціональна означає закордонна, а закордонна значить гірша [79]. Таким чином, глобальна конвергенція стандартів фінансової звітності означає зближення стандартів фінансової звітності по всьому світі.

На сьогоднішній момент конвергенція стандартів фінансової звітності за основу для якої обрано Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) триває, проте, нез'ясованої залишається її якість. Існують

побоювання, що конвергенція перетворилася на приєднання. Модеров С. [27], якого цитує Моссаковський В. [29] зазначає що, "як це не дивно, але замість наближення US GAAP до IFRS, що повсякчас пропагується, на практиці відбувається все з точністю до навпаки: МСФЗ все частіше наближаються до US GAAP" [29,С.25]. Водночас американські джерела побоюються втратити свою "найякіснішу" систему стандартів фінансової звітності [66].

В Україні національна дискусія точиться в руслі добре/погано, потрібно/непотрібно. Деякі автори наполягають на безапеляційній участі України в глобальній конвергенції, навіть методом пакетної конвергенції [8-11,21]: "альтернативним шляхом є внесення змін до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" з метою безпосереднього застосування МСФЗ підприємствами, що мають оприлюднювати фінансову звітність" [8,С.100]. Інші більш помірковано підходять до цього питання, але вважаючи цей процес неминучим [28]. Інша група авторів застерігає від наслідків глобалізації в тому числі і для обліку [4,18,57]. "Копіювати західне, - стверджує Бутинець Ф.Ф., – не вихід із ситуації, що склалася в нашій науці" [4,С.3]. Сучасний стан Бутинець Ф.Ф. описує так: "Знищили колишній облік власника, вся наука тепер зорієнтована на впровадження МСФЗ, які нічого не дають господарю, крім плутанини в обліку майна та фінансових результатів" [4,С.22]. Кірейцев Г. в результаті досліджень дійшов висновку, що на шляху до без кризової економіки і реалізації можливостей бухгалтера і аудитора здійснювати вплив на мінімізацію невизначеності як умови для прояву кризи перебувають три фундаментальні перепони: глобалізація економіки, глобалізація вищої освіти, глобалізація бухгалтерського обліку на міжнародному рівні [18]. Глобалізація економіки, розвиток глобальної економіки, вважає Кірейцев Г.Г., не повинні супроводжуватися стагнацією локальної економіки. Односторонній підхід до оцінки розвитку економіки, який має місце в такому випадку, вуалює нарощування нових проблем – екологічної і соціальної.

"Бухгалтер і аудитор, - стверджує Кірейцев Г.Г.,- не повинні бути свідками і тільки розробниками обліково-аналітичних механізмів для управління наднаціональною економікою. Необхідно турбуватися в такій же мірі і про національну економіку" [18,С.35]. При цьому часом дискусія між вказаними групами переходить на особисті стосунки [5,9]. Незважаючи на палку дискусію з цього питання відсутні публікації щодо глобальної динаміки процесу зближення стандартів фінансової звітності, перспектив закінчення та наслідків цього процесу, зокрема і для України. Ці питання є актуальними, оскільки конвергенція може бути досягнута повністю уже в найближчі роки.

Як процес конвергенція може і здійснюється різними шляхами: пакетно та постандартно (рис. 1.1).

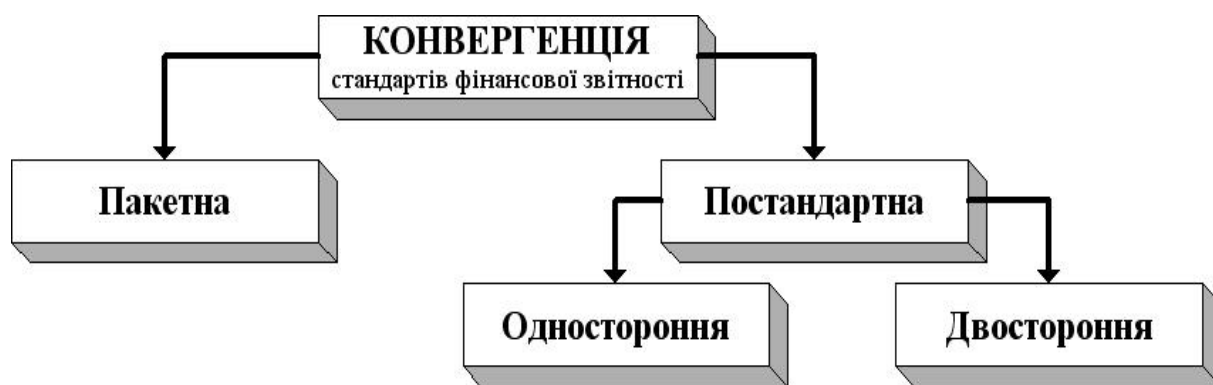

Рис.1.1. Види конвергенції стандартів фінансової звітності

Пакетна конвергенція відбувається у разі, якщо компанії в країні переходять та використовують весь існуючий набір нейтральних за національною ознакою стандартів, які були (або будуть), прийняті компаніями в інших країнах.

Постандартна конвергенція має місце у разі, якщо орган регулювання змінює окремий стандарт в межах відповідного комплексу стандартів. Існує два варіанти постандартної конвергенції. Односторонній варіант передбачає, що орган регулювання замінює один із чинних стандартів на інший чинний стандарт із іншого комплексу стандартів. При двосторонньому варіанті постандартної конвергенції кожен з органів регулювання замінює чинний стандарт одним спільним стандартом. Слід зазначити, що способом пакетної конвергенції користуються країни, які не мають власного належним чином

розвинутого обліку. Вони ж як правило використовують постандартну односторонню конвергенцію. Розвинуті країни та країни, які мають сильні школи бухгалтерського обліку, а також бізнесові потугу використовують як правило постандартну двохсторонню конвергенцію.

Як зазначають Діапаза С. та Екклз Р. "в корпоративному світі найближче до Всесвітніх стандартів фінансової звітності (ВСФЗ) знаходяться Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ – IFRS)" [14,С.37]. На сьогодні, більше ніж 100 країн вимагають або дозволяють використання МСФС або знаходяться у стадії конвергенції зі стандартами Ради з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (РМСБО) (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Прийняття та поширення МСФЗ у світі.

Джерело: <http://www.iasb.org>

З наведених вище даних випливає, що тільки країни центральної та північної Африки, Індонезія, Малайзія, Саудівська Аравія, Афганістан, Пакістан та деякі інші країни ніяким чином не мають стосунку до МСФЗ.

Взагалі членами ООН є 192 країни. Таким чином, більша половина з них підпадає під вплив МСФЗ.

Глобальні стандарти фінансової звітності на сьогодні відсутні через неприйняття МСФЗ з боку США та Японії. У разі, якщо США, Японія та Бразилія перейдуть на використання МСФЗ, то світ матиме єдиний комплекс стандартів фінансової звітності. Це твердження можна підтвердити даними Всесвітньої федерації бірж (таблиця 1.1). Частка США, Японія та Бразилія, країн, з якими РМСБО здійснює найбільш інтенсивні проекти з конвергенції стандартів фінансової звітності, становить разом близько 42% світової ринкової капіталізації. У разі переходу цих країн на МСФЗ решта країн, щоб брати участь у світовому економічному процесі будуть змушені зробити те саме.

Таблиця 1.1

Країни з часткою світової ринкової капіталізації більше 1%*

Країна	% світової ринкової капіталізації
США	30,64
Японія	8,70
Китай	7,64
Великобританія	6,38
Гонг Конг	4,71
Франція	4,17
Канада	3,26
Німеччина	2,82
Індія	2,60
Бразилія	2,41
Швейцарія	2,31
Австралія	2,23
Південна Корея	1,78
Іспанія	1,64
Італія	1,57
Тайвань	1,56

* <http://www.world-exchanges.org>

Необхідно зазначати, що Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку тісно працює з цими країнами у напрямку конвергенції.

США. РМСБО та Рада зі стандартів фінансового обліку США (*US Financial Accounting Standards Board* (FASB)) працюють у напрямку конвергенції МСФЗ та US GAAP з 2002 року. У вересні 2002 року РМСБО та FASB формалізували свої наміри та домовленості у Меморандумі про порозуміння між радами, відомому як Норвальська угода [76]. Обопільні зобов'язання були посилені у 2006 року, коли РМСБО та FASB встановили конкретні кроки, які повинні бути досягнуті до 2008 року (Дорожня карта для конвергенції 2006-2008).

У світлі прогресу досягнутого обома радами та іншими факторами, Комісія з цінних паперів та фондового ринку США (SEC) скасувала у 2007 року вимогу до неамериканських компаній, зареєстрованих у США узгоджувати свою фінансову звітність з US GAAP у разі, якщо вона узгоджена з МСФЗ, виданими РМСБО. Одночасно, SEC опублікувала дорожню карту щодо адаптації МСФЗ для американських компаній.

У 2008 року обидві ради оновили меморандум про порозуміння, яким ідентифіковано ряд пріоритетів, яких планується досягнути як результат великих спільних проектів до 2011 року, та визначено мету спільних проектів – вироблення спільних, побудованих на принципах стандартів.

У 2009 році група лідерів країн великої двадцятки (G20) закликала органи зі встановлення стандартів подвоїти їхні зусилля, щоб досягти повної конвергенції глобальних стандартів бухгалтерського обліку до червня 2011 року. У відповідь на цей заклик у листопаді 2009 року РМСБО та FASB опублікували доповідь про хід проекту з описом напрямків інтенсифікації своєї роботи, включаючи проведення щомісячних спільних засідань Ради та зобов'язалися щоквартально представляти оновлену інформацію про прогрес в області конвергенції.

Але в США компанії неприхильно ставляться до пакетної конвергенції з МСФЗ, з трьох основних причин [79,С.10-11]:

1. Чинні МСФС є високоякісними стандартами і перевершують за якістю стандарти фінансової звітності конкретної країни, які вони замінили, але чинні МСФЗ не явно перевершують за якістю чинні US GAAP;

2. Чинні МСФЗ, опубліковані РМСБО були локально змінені за допомогою політичних дій у багатьох юрисдикціях, включаючи ЄС. Існування в країні або юрисдикції певного виключення в корені несумісне з метою конвергенції. Поки такі виключення існують, у США менше стимулів приєднатися до МСФЗ.

3. Чинний механізм фінансування та управління РМСБО розглядається в цілому як такий, що потребує удосконалення. Лише після цього компанії США визнають легітимність РМСБО як видавця стандартів фінансової звітності, що застосовуються у США.

Японія. РМСБО та Рада зі стандартів бухгалтерського обліку Японії (ASBJ) працюють у напрямку конвергенції МСФЗ та GAAP Японії з 2005 року. Ця робота була формалізована у 2007 року так званою Токійською угодою. У грудні 2009 року Агентство з фінансових послуг Японії (FSA) дозволило певним вітчизняним компаніям застосовувати МСФЗ для фінансового року, що починається на або після 31 березня 2010 року.

Токійською угодою було визначено 2008 рік як базовим для усунення основних відмінностей між МСФЗ та GAAP Японії з наміром усунути відмінності, що залишилися до 30 червня 2011.

В червні 2009 року Комітет з бухгалтерського обліку (BAC), основний консультаційний орган Агентства з фінансових послуг (FSA), затвердив проміжну доповідь – Застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності в Японії [65]. В цій проміжній доповіді BAC пропонує дозволити певним компаніям, акції яких котируються на біржі якнайшвидше прийняття МСФЗ, після чого затвердити остаточне рішення про обов'язкове прийняття МСФЗ приблизно в 2012 році. Проміжна доповідь також рекомендує ASBJ продовжити та прискорити зближення стандартів фінансової звітності.

Бразилія. Центральний банк Бразилії в березні 2006 року постановив, що фінансові посередники, які перебувають під його наглядом повинні регулярно публікувати консолідовані фінансові звіти у повній відповідності з МСФЗ починаючи з грудня 2010 року. Комісія з цінних паперів та орган в сфері нагляду за страхуванням Бразилії видали подібні регулювання. Нарешті, конгрес Бразилії у грудні 2007 своїм рішенням вніс зміни до законодавства в результаті чого всі компанії, акції яких котуються на біржі, а також всі госпрозрахункові "великі компанії", організовані в будь-якій організаційно-правовій формі дозволеній бразильським законодавством, повинні дотримуватися вимог бухгалтерського законодавства, яке поступово, починаючи з січня 2008 року буде зближатися з МСФЗ.

Згідно з Меморандумом щодо порозуміння між Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку з одного боку та Бразильською Федеральною радою з бухгалтерського обліку і Бразильським комітетом зі стандартів бухгалтерського обліку від 28 січня 2010 року мета конвергенції щодо Бразилії - до кінця 2010 року усунути всі відмінності між ГААР Бразилії та МСФЗ [77].

Все вищенаведене можна узагальнити в окремій таблиці (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2

Процес конвергенції МСФЗ РМСБО з США, Японією та Бразилією

	США	Японія	Бразилія
Національні органи регулювання	Рада зі стандартів фінансового обліку США (FASB)	Рада зі стандартів бухгалтерського обліку Японії (ASBJ)	Бразильська Федеральна рада з бухгалтерського обліку (CFC) і Бразильський комітет зі стандартів бухгалтерського обліку (CPC)
Формалізація домовленостей	Меморандум про порозуміння	Токійська угода	Меморандум про порозуміння
Дата формалізації домовленостей	Вересень 2002 року Оновлення Вересень 2008 р. Листопад 2009р.	серпень 2007 року	Січень 2010 року
Тип конвергенції	Постандартна	Постандартна	Постандартна
Орієнтовна дата повної конвергенції стандартів	Червень 2011 року	Червень 2011 року	Кінець 2011 року

З наведеного у таблиці 1.2 можна зробити висновок, що США не погодилися на односторонній варіант постандартної конвергенції і в напрямку США чітко простежується двосторонній варіант постандартної конвергенції. Що стосується Японії та Бразилії, можна сказати, що у цьому випадку маємо постандартну односторонню конвергенцію. Це підтверджується і назвами розділів на сайті РМСБО щодо співпраці з цими країнами. Щодо Японії та Бразилії ці розділи називаються "МСФЗ у Японії (Бразилії)", а щодо США розділ називається "Конвергенція з US GAAP".

Виходячи з орієнтовних дат закінчення процесу зближення стандартів фінансової звітності, можна зробити висновок про те, що у 2011 році світ може мати світові стандарти фінансової звітності.

Таким чином, США, Японія та Бразилія, країни, з якими РМСБО здійснює найбільш інтенсивні проекти з конвергенції стандартів фінансової звітності становлять разом близько 42% світової ринкової капіталізації. Отже, у разі виконання планів щодо конвертації з цими країнами у 2011 році світ матиме глобальні стандарти фінансової звітності.

При цьому слід зазначити, що дискусія щодо окремих стандартів триває і до сьогодні, тому запланована дорожня карта може бути не виконана. Це підтверджується як попереднім досвідом (наприклад згідно з Норвальською угодою [76] усунення відмінностей між МСФЗ та US GAAP повинно було статися до 1 січня 2005 року, проте досі не виконано), так і недавніми подіями. Так, Європейський союз відклав повний перехід на МСФЗ у зв'язку з тиском Німеччини, Франції та Італії, які заперечують проти норм проекту МСФЗ 9, який заміняє МСБО 39, щодо оцінки за справедливою вартістю. SIC США, на чолі з новою головою на початку березня 2010 року вирішила, що ухвалить остаточне рішення щодо конвергенції у 2011р. [20], при цьому повний перехід можливий до 2015 р. В свою чергу Японія наполягає на моделі справедливої вартості згідно з МСФЗ та застерігає від зміни цієї моделі на угоду США [81].

Які ж висновки для України? По-перше, на наш погляд, необхідно уникнути спроб перевести облік в Україні на пакетну конвергенцію, ознаки, якого можна виявити в Проекті Закону про внесення змін до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" [55]. По-друге, Україні слід не тільки розмірковувати, а й брати активну участь у розробці стандартів. Надсилати свої зауваження щодо дискусійних документів та проектів. Слід не пасивно шукати змову з боку масонів, а активно брати участь у процесі. По-третє, МСФЗ будуть глобальними стандартами фінансової звітності уже у найближчі роки, тому уже слід готуватися до цього на освітньому рівні: щоб ті, хто здобуває бухгалтерську освіту стикалися з ними уже на ранній стадії їхнього навчання. В цьому буде як теоретична, так і практична користь, оскільки, як стверджує Я.В. Соколов "МСФЗ – це чудовий пам'ятник теоретичної думки бухгалтерів кінця ХХ ст. Ці стандарти є для бухгалтерського обліку тим, чим для кінця XV в. була праця Луки Пачолі "Трактат про рахунки і записи" [57, С.30]. І якщо вислів "бухгалтерський облік є мовою бізнесу" правдивий, то МСФЗ стають такою собі *lingua franca* – де факто спеціалізованою мовою, якою бухгалтери повинні володіти. На сьогодні МСФЗ уже застосовуються у більш ніж 100 країнах світу, до того ж і робоча група експертів з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та звітності (ISAR) комісії ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD) також визнала МСФЗ основними стандартами фінансової звітності [80].

МСФЗ будуть глобальними стандартами фінансової звітності у найближчий час (2-6 років), питання тільки в тому, яка буде їх якість після постандартної двосторонньої конвергенції з US GAAP.

РОЗДІЛ 2

ГЛОБАЛЬНИЙ БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ: СЦЕНАРІЇ МАЙБУТНЬОГО

Рівень використання та застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності (далі – МСФЗ) на сьогодні перевищує всі найбільш оптимістичні очікування навіть десятирічної давнини. Більше 100 країн дозволяють або вимагають використання МСФЗ на сьогодні. Н. Верон назвав це «глобальний бухгалтерський експеримент» щоб вказати на те, що вперше, в світовій економіці приватний видавник стандартів набув такого впливу, коли його рішення мають прямий вплив на методи ведення бізнесу по всьому світу. Цей експеримент унікальний, оскільки поєднує «глобальні масштаби, приватне управління та значний вплив на економіку» [83,с.1]. Це була дійсно справжня революція в управлінні світовою економікою. Досягнення на сьогодні значні, але місія не буде виконана доти, доки не буде остаточно прийняте рішення США щодо переходу на МСФЗ. Тільки тоді, можна буде досягнути зниження витрат на капітал за рахунок ефективності фінансової звітності. Залежно від рішення США можна спрогнозувати розвиток процесів в сфері глобального бухгалтерського обліку.

Аналізуючи стан даного питання, можна зазначити, що тривалий час проблема розвитку та поширення у світі міжнародних стандартів фінансової звітності перебувала в полі зору науковців. Питанням регіонального та національного впровадження МСФЗ та їх поширення у світі приділяли увагу як іноземні науковці: Н. Верон [82,83], Д. Стріт та Ч. Лінзікам [68], І. Макінтош [74], так і вітчизняні [35,52]. До того ж це питання постійно обговорюється у доповідях як посадовців Комісії з цінних паперів та фондового ринку США (*Securities and Exchange Commission – далі SEC*) [75], так і представників Фонду МСФЗ [69] та РМСБО [70].

У своїй передмові до книги Н.Верона, директор Bruegel Жан Пізані-Феррі вказує: «В старі часи... влада зі встановлення правил належала

виключно до національних урядів або їх відгалужень, таких як міжнародні фінансові організації. Глобальне економічне управління полягало в обговоренні правил в комітетах та уповноваження міжнародних фінансових організацій їх дотримувати. Поява РМСБО, неурядової організації-видавника стандартів, рішення якої прямо впливають на методи ведення бізнесу по всьому світу, є справжньою революцією в управлінні світовою економікою. Це свідчить про те, що урядові організації зі встановлення правил, у разі, якщо вони виявляться нездатними продукувати правила, що вимагаються ринками, можуть бути замінені приватними» [83, р. iii]. Історія успіху МСФЗ, що розробляються РМСБО почалася з прийняттям їх Європейським союзом і на сьогодні МСФЗ уже майже зрівнялися із GAAP US (загальноприйнятими правилами обліку ЗПБО США) за використанням (рис. 2.1).

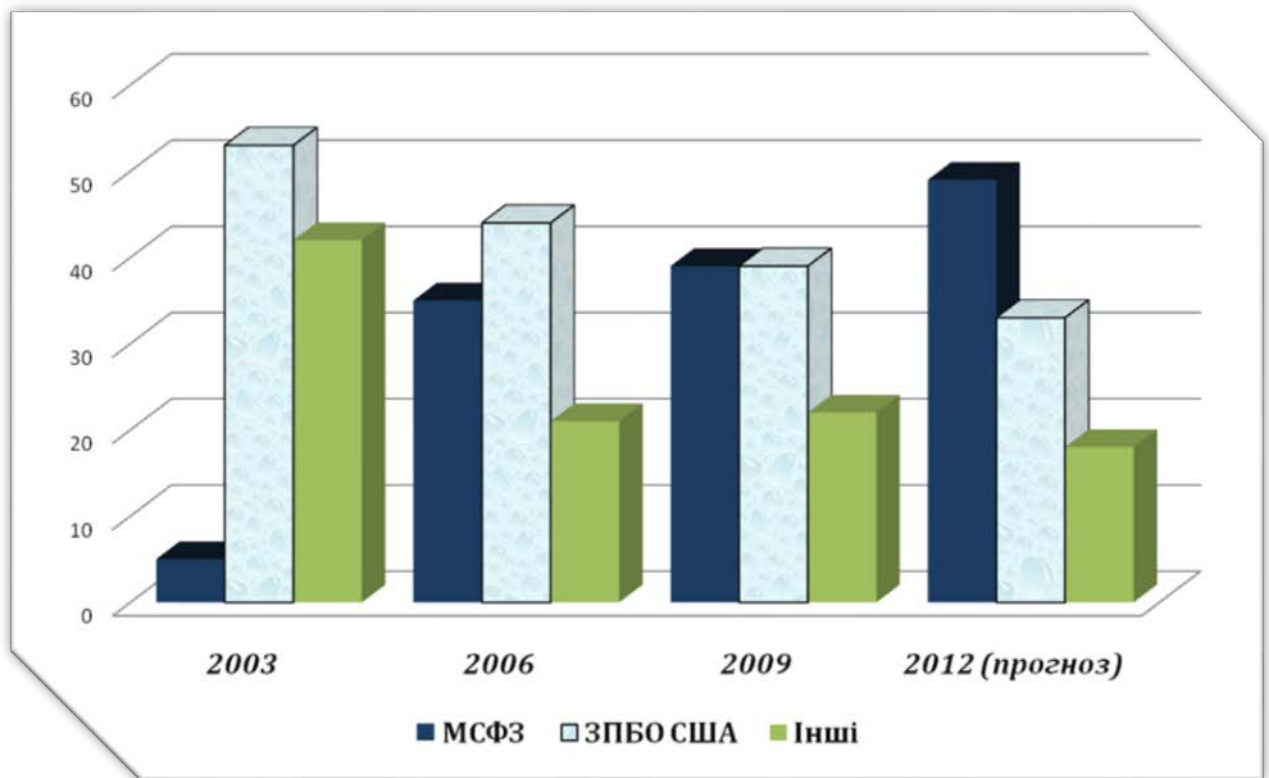

Рис. 2.1. Прийняття МСФЗ 500 найбільшими компаніями світу, акції яких котуються на біржах, % [82,С.2]

Глобальні стандарти фінансової звітності на сьогодні відсутні через неприйняття МСФЗ з боку США та Японії. У разі, якщо США, Японія та Бразилія перейдуть на використання МСФЗ, то світ матиме єдиний комплекс

стандартів фінансової звітності. Це твердження можна підтвердити даними Всесвітньої федерації бірж. Частка США, Японії та Бразилії, країн, з якими РМСБО здійснює найбільш інтенсивні проекти з конвергенції стандартів фінансової звітності, становить разом близько 42% світової ринкової капіталізації. У разі переходу цих країн на МСФЗ решта країн, щоб брати участь у світовому економічному процесі будуть змушені зробити те саме [35].

РМСБО та Рада зі стандартів фінансового обліку США (*US Financial Accounting Standards Board (FASB)*) працюють у напрямку конвергенції МСФЗ та US GAAP з 2002 року. У вересні 2002 року РМСБО та FASB формалізували свої наміри та домовленості у Меморандумі про порозуміння між радами, відомому як Норвальська угода. Відтоді було іще кілька документальних затверджень конкретних напрямків. З 2009 року після заклику G-20, обоє рад погодилися подвоїти зусилля, щоб до липня 2011 р. світ мав єдині стандарти. В середині 2011 року і РМСБО і SEC США заявили, що процес конвергенції стандартів буде продовжено до переможного закінчення. Водночас, SEC США (*Securities and Exchange Commission – SEC*), державний орган, який делегував частину свої повноважень з розробки облікових стандартів приватному органу - РСФО США) оголосила, що остаточне рішення щодо прийняття МСФЗ буде оголошено до кінця 2011 року. В грудні 2011 року SEC США оголосила, що питання дуже складне, тому над ним іще необхідно добре поміркувати і попросила іще часу. На сьогодні маємо 2012 р., а рішення іще немає. На сьогодні SEC США здійснив велику роботу щодо аналізу можливих вигод/витрат при прийнятті МСФЗ і як впливає із цих досліджень [10] вирішили використовувати дещо середнє між конвергенцією і схваленням, і цей підхід вже назвали кондорсмент (від поєднання англійських слів *convergence* (конвергенція, зближення) і *endorsement* (схвалення) = “*condorsement*”) [52].

Однак остаточне рішення щодо переходу на сьогодні не прийняте. Залежно від рішення США можна спрогнозувати розвиток глобального

бухгалтерського експерименту за трьома сценаріями: 1) позитивний; 2) негативний; 3) умовно-позитивний. Розглянемо їх.

Сценарій № 1. Позитивний. США схвалюють перехід на МСФЗ способом кондорсмент. Приклад США наслідують Японія і інші не такі вагомі у світовій економіці країни, а кількість країн, що дозволяють або вимагають використання МСФЗ збільшується до 150 і більше. При прогнозі можливих наслідків цього сценарію ми посилаємося на Д. Твіді, екс-голову РМСБО, який здав свій пост у червні 2011 року. На його думку у разі позитивного рішення щодо прийняття МСФЗ з боку США та Японії, кількість країн, що вимагають або дозволяють використання МСФЗ може зрости до 150 [52,с.40].

Сценарій № 2. Негативний. США відмовляють переходити на МСФЗ. У цьому разі за цим сценарієм коаліція країн, що підтримують МСФЗ дає тріщину і починає дрібнитися. Світ матиме замість двох найбільш поширених систем обліку (МСФЗ та GAAP US) принаймні кілька регіональних систем. В найгіршому випадку цього сценарію матимемо фрагментацію фінансової звітності на зразок тієї, що існувала до 2000 року. «Вартість такої фрагментації, за рахунок зниження прозорості та зіставності фінансової звітності буде надзвичайно великою» [69,с.12].

Сценарій № 3. Умовно-позитивний. США не переходять на МСФЗ. Однак за цим сценарієм ситуація буде гірше з точки зору США, але не світу. Коаліція в підтримку МСФЗ утримається разом і буде підтримувати МСФЗ, а США опиняться в ізоляції. Під великим питанням буде представництво США в усіх органах управління Фонду МСФЗ (власне Фонду МСФЗ, РМСБО та Моніторинговій раді). На сьогодні США представляють у цих органах відповідно 5, 4 та 1 особа. Однак США не зможуть залишатися поза глобальним обліком назавжди. І, як прогнозує опікун Фонду МСФЗ Г. Голдшмід, «десь в 2020 чи 2030 рр. США будуть змушені прийняти МСФЗ, але, як я передбачаю, вони буде слабкішими за ті, що існують зараз. До того

ж представництво США в органах Фонду МСФЗ буде дуже незначним» [69,с.13]

Погоджуємося з думкою Г. Голдшміда, адже окрім суто процедуральних моментів слід брати до уваги зміну балансів в світовій економіці. Зокрема, макроекономічний департамент РwС спрогнозував [73] співвідношення між країнами G-7 (США, Японія, Німеччина, Великобританія, Франція, Італія, Канада, а також додатково Іспанія, Австралія та Південна Корея) та E-7 семи найбільш економік серед країн, що розвиваються (Китай, Індія, Бразилія, Росія, Індонезія, Мексика, Туреччина). За базовим прогнозом РwС до 2050 року економіки групи E-7 будуть на 25% більшими за G-7, якщо вимірювати ВВП за ринковим обмінним курсом (*market exchange rates (MER)*) та на 75% - якщо вимірювати ВВП за паритетом купівельної спроможності (*purchasing power parity (PPP)*) (рис. 2.2).

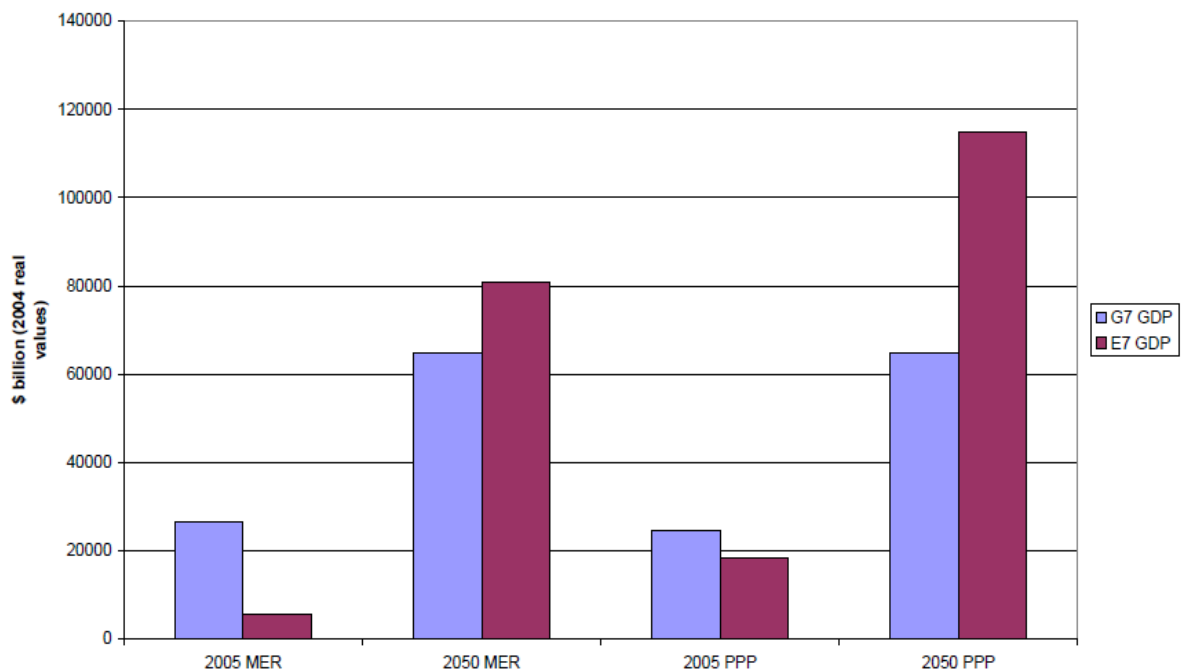

Рис. 2.2. Відносний розмір економік групи G7 та E7 [73,с.3]

Тож приблизно після 2030 року подібна стаття може бути описана уже не щодо рішення США, а, наприклад, Китаю, Індії чи Бразилії. Вага США в світовій економіці буде постійно зменшуватися, а значить і зменшуватиметься взаємозалежність світового статусу МСФЗ та рішення про прийняття їх з боку США. Втім, на сьогодні маємо 2012 рік коли «глобальні

стандарти немислимі без США, під цим можуть підписатися більшість нинішніх користувачів МСФЗ» [69,с.20].

Вважаємо, що має місце деяка переоцінка рішення США в контексті розвитку МСФЗ. Н. Верон коли розглядав загрози для розвитку глобального бухгалтерського експерименту вказував серед них, саме на занадто велику зосередженість на конвергенції із США і таким чином зсунення фокусу уваги із самих МСФЗ [83,с.37]. На наш погляд, рішення США є важливим, однак його не слід переоцінювати, тим більше, що ймовірність розвитку подій за другим сценарієм є дуже незначною. Ймовірність розвитку подій за кожним із сценаріїв нами оцінюється таким чином: сценарій № 1 – 80%; сценарій № 2 – 5%; сценарій № 3 – 15%. Базовим сценарієм, на наш погляд, є перший сценарій. На його ймовірність вказує ціла низка факторів, серед яких небажання США по-перше, втрачати реальну владу у розвитку МСФЗ, по-друге, фактично змарнувати усі зусилля щодо конвергенції починаючи із 2002 р., по-третє, на сьогодні в процесі конвергенції більше МСФЗ стають GAAP USA, ніж навпаки, тому фактично США приймає дещо видозмінені свої стандарти, по-четверте, навіть у разі ухвалення позитивного рішення, американські компанії буде зобов'язано перейти на МСФЗ не раніше 2016 року, тому існує значний часовий лаг для належної підготовки транзитивного процесу, по-п'яте, серед великих транснаціональних корпорацій багато американських, які зацікавлені у зниженні витрат на капітал, а тому будуть лобіювати (на сьогодні відкрито виступили за перехід на МСФЗ *Ford Motor Company, Archer-Daniel-Midland, Bank of New York Mellon, Kellogg, Chrysler та Ford Motor Credit* [70]) перехід на МСФЗ. Ну і по-шосте, уже кілька років йдуть підготовчі роботи пов'язані з перетворенням Фонду МСФЗ з приватної організації на приватно-публічне партнерство, в результаті яких РМСБО фактично стала схожа на агенцію ООН [49]. Реорганізація управлінської структури Фонду МСФЗ покликана була зняти сумніви деяких країн щодо легітимності РМСБО, а, отже, збільшити довіру до стандартів, які вона розробляє – МСФЗ. З точки ж зору розвитку глобального бухгалтерського

експерименту небажаним є другий сценарій розвитку подій. Третій же сценарій розвитку подій дещо відіб'ється на глобальному статусі МСФЗ, але не поставить на ньому хрест.

Поява РМСБО, неурядової організації-видавника стандартів, рішення якої прямо впливають на методи ведення бізнесу по всьому світу, є справжньою революцією в управлінні світовою економікою. Глобальний масштаб, приватний характер видавника та значний вплив на світову економіку через МСФЗ дали підставу деяким дослідникам назвати цей процес глобальним бухгалтерським експериментом. Стрімке поширення МСФЗ по всьому світу (понад 100 країн дозволяють або вимагають застосування МСФЗ) було призупинене позицією США, які на сьогодні приймають рішення щодо переходу на МСФЗ. В свою чергу рішення США чекають іще кілька десятків країн, які будуть ухвалювати своє рішення стосовно МСФЗ, ґрунтуючись на підході США. За деякими оцінками рішення про перехід США на МСФЗ, може довести кількість країн, що вимагають або дозволяють МСФЗ до 150. Залежно від рішення США можна прогнозувати три сценарії розвитку подій: 1) позитивний; 2) негативний; 3) умовно-позитивний. Ймовірність розвитку подій за кожним із сценаріїв нами оцінюється таким чином: сценарій № 1 – 80%; сценарій № 2 – 5%; сценарій № 3 – 15%. Базовим вважаємо, перший сценарієм, за яким США приймають рішення про перехід на МСФЗ способом кондорсмент. В цьому випадку МСФЗ стануть по-справжньому глобальними стандартами.

РОЗДІЛ 3

СПРАВЕДЛИВА ВАРТІСТЬ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ ТА ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТИ

Глобалізаційні процеси у світовій економіці передбачають перебіг капіталу до підприємств, які гарантують найефективніший спосіб його використання. Це зумовлює зростання інтересу до інформаційної основи прийняття обґрунтованих управлінських рішень – фінансової звітності та підвищення вимог до її якісних характеристик. Облік як інформаційна система ні з чого формує інформацію і надає її користувачам, використовуючи при цьому власні методи. Одним із елементів методу бухгалтерського обліку є оцінка.

Відомому російському ученому Соколову Я.В. належать такі слова: “Бухгалтерія тримається на міфі точності своїх даних... Дайте безліч оцінок і світ зникне. Усі збагнуть, що дані обліку так само умовні, як умовне все у цьому світі” [59,с.165]. У наведеному висловленні підкреслюється важливість такого елементу методу бухгалтерського обліку, як оцінка. Італійський науковець Фабіо Беста, глава венеціанської школи, навіть вважав, що оцінка – це мета бухгалтерського обліку [60, с.58]. Будь-які перекручення у цій сфері можуть спричинити недостовірність бухгалтерської інформації. А це неприпустимо, бо ця інформація використовується для прийняття рішень на усіх рівнях управління.

Необхідно зазначити, що оцінка була предметом гострих дискусій впродовж століть, але останніми роками вона стала предметом особливо гострих дискусій як у національному контексті (після оприлюднення П(С)БО 30 розгорілася дискусія щодо окремих положень Стандарту, що стосуються в основному оцінки), так і в міжнародному контексті (світова фінансова криза змусила по-іншому подивитися на застосування

справедливої вартості, на що, зокрема, звернула увагу велика двадцятка G-20 на своєму саміті у Лондоні).

Саму оцінку можна поділити на три типи: оцінка первісного визнання, оцінка після первісного визнання і оцінка вибуття. І якщо щодо оцінки первісного визнання немає суперечностей – усі здебільшого погоджуються, що це повинна бути фактична собівартість, хоча існують розбіжності щодо того, які саме елементи мають уходити до неї, то щодо оцінки після первісного визнання цього не можна сказати.

Впродовж багатьох років серед спеціалістів бухгалтерського обліку ведеться дискусія про те, як краще оцінювати активи. Основна дискусія розгорнулася між так званими “істориками” і “футуристами” [60,с.306]. Перші надають перевагу оцінці активів після первісного визнання за собівартістю, що краще відбиває минуле компанії. Другі вибирають оцінку активів за поточними витратами, позаяк це дозволяє виявити перспективи фірми. Отже, “історики” виступають проти переоцінки, а “футуристи”, навпаки, відстоюють її потрібність. Особливої актуальності цій темі в Україні надало введення в дію П(С)БО 30 „Біологічні активи”. Після оприлюднення П(С)БО 30 розгорілася дискусія щодо окремих положень Стандарту. Предметом обговорення здебільшого є два взаємопов'язані питання: оцінка біологічних активів і сільськогосподарської продукції за справедливою вартістю та методика їх обліку в системі рахунків. Світова фінансова криза також викликала новий потік відгуків про необхідність внесення змін до стандартів, що стосуються справедливої вартості та обліку за справедливою вартістю.

На наш погляд, наявні дослідження неповно розкривають світовий та національний контекст цієї дискусії, зокрема, через неврахування головного стримуючого чинника розвитку обліку в Україні – розбіжності між соціально-культурним середовищем та західними підходами до обліку. Тому слід розглянути можливість застосування справедливої вартості з урахуванням соціально-культурного середовища країни.

В різних країнах дискусія між “істориками” і “футуристами” набувала різних форм. У США, зокрема, ця дискусія вилилася у боротьбу думок між так званими інституціоналістами і персоналістами. Так представник персоналістичної школи “футурист” Генрі Свіней висловив такі логічні доведення на підтримку переоцінки: 1) істинна величина капіталу потрібна для ефективного управління капіталом; 2) визначення реальної величини капіталу необхідно для обчислення його продуктивності. [59, с. 162].

До того ж, вважають персоналісти, проведення переоцінки дозволяє запобігти виникненню прихованих резервів. Справді, якщо на балансі є активи вартістю 10000 грн., а їх ціна на даний момент 12000 грн., то залишаючи на балансі первісну оцінку, ми створюємо прихований резерв у 2000 грн., тобто джерело фінансування, приховане від оподаткування. І навпаки, якщо ціна цих матеріалів 8000 грн., то виникає збиток, а балансовий прибуток залишається завищеним на 2000 грн.

Представник інституціоналістської школи “історик” Пікслей виступив на захист історичної собівартості. Він визнавав, що незмінність оцінки (перманентність інвентарю) сприяє утворенню прихованих резервів, але це він виправдовує такими причинами: 1) не можна вважати фінансовим результатом те, що не виражено у грошах; 2) підприємство має право на фінансову автономію. [59, с.163].

Такі теоретичні розклади відобразилися і у юридичних нормах. Так міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 “Основні засоби” визнає обидва ці підходи щодо оцінки після первісного визнання. Пункт 29 цього стандарту визначає, що підприємство може використовувати як модель собівартості - позицію “істориків” – після первісного визнання об’єкта основних засобів як активу його облік повинен вестися за собівартістю, мінус сума будь-якої накопиченої амортизації, або пункт 31 МСБО 16 передбачає можливість ведення обліку об’єкта основних засобів після його визнання як активу за переоціненою сумою, яка є його справедливою вартістю на дату

переоцінки, мінус сума будь-якої подальшої накопиченої амортизації - це модель переоцінки за термінологією МСФЗ та позиція “футуристів”.

Українська юридична норма уже більш категорично наполягає не застосовувати оцінку за собівартістю, як вид оцінки після первісного визнання. Підприємство повинно переоцінити об’єкт основних засобів, якщо його залишкова вартість значно відрізняється від справедливої вартості на дату балансу – така норма П(С)БО 7 «Основні засоби».

За якими ж видами вартостей здійснюється оцінка активів в Україні залежно від того, що відбувається в даний час з активами: придбання, утримання на балансі чи вибуття, тобто залежно від типів оцінки: оцінка первісного визнання, оцінка після первісного визнання і оцінка вибуття? Ми нарахували вісім вартостей, що стосуються основних засобів: первісна вартість, історична (фактична) вартість, переоцінена вартість, відновлювальна, залишкова, справедлива, ліквідаційна і вартість, що амортизується. Для характеристики цих оцінок розглянемо наступну таблицю.

Таблиця 3.1

Види вартісних оцінок в Україні

Види вартісних оцінок	Документ, яким затверджено термін	Тип оцінки або обставини, за яких можлива відповідна оцінка
1	2	3
Первісна вартість	П(С)БО 7 "Основні засоби" П(С)БО 9 "Запаси" П(С)БО 8 "Нематеріальні активи" П(С)БО 30 „Біологічні активи”	Придбання, утримання, вибуття
Історична (фактична) собівартість	ЗУ "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні"	Придбання, утримання, вибуття
Переоцінена вартість	П(С)БО 7 "Основні засоби" П(С)БО 8 "Нематеріальні активи"	Утримання, вибуття

продовження таблиці 3.1

1	2	3
Відновлювальна вартість	Немає	Утримання, вибуття.
Залишкова вартість	Немає	Утримання, вибуття
Справедлива вартість	П(С)БО 19 "Об'єднання підприємств" П(С)БО 30 „Біологічні активи”	Придбання, утримання, вибуття
Ліквідаційна вартість	П(С)БО 7 "Основні засоби”	Вибуття (в окремих випадках), а також використовується для визначення суми вартості, яка амортизується
Вартість, яка амортизується	П(С)БО 7 "Основні засоби”	Використовується як база для нарахування зношення (амортизації)

При всьому багатстві вибору основний вибір зводиться до історичної (фактичної) собівартості і справедливої вартості. Необхідно вказати на те, що оцінка за справедливою вартістю при всіх її перевагах не позбавлена недоліків, особливо в умовах застосування у середовищі нашої країни. Так, Соколов Я.В. вважає, що облік за справедливою вартістю вбиває облік як такий, оскільки облік є консервативною наукою [57]. «Бухгалтер за МСФЗ, стверджує Я.В. Соколов – це художник, що правдиво відображує господарське життя, а не фотограф господарських документів і тим більше не Акакій Акакієвич Башмачкін, який переписує те, що йому для цього приносять. Бухгалтер – творець, а не реєстратор минулого» [57]. Тобто, як тільки виникло зобов'язання, пов'язане з оплатою, і було прийнято рішення його погасити, бухгалтеру потрібно зробити запис. Первинні документи перестають бути основою для бухгалтерського обліку, що на думку Я.В. Соколова, є значним недоліком. Цитата: «запровадження в облік «справедливої вартості» рівнозначно ліквідації в нашому розумінні бухгалтерського обліку» [57, с. 31]. Далі продовжує Соколов Я.В. «на щастя, багато експертів, які ближче ознайомилися з конкретними умовами, що

склалися у країнах СНД, дійшли висновку про те, що названих умов у Східній Європі немає» [57,с.31].

До того ж, справедлива вартість стала предметом дискусій між прихильниками консерватизації обліку [3-5] та прибічниками і реалізаторами радикального його реформування [11].

Аргументами противників справедливої вартості є також недостатня, на думку науковців, підготовка спеціалістів. Адже, як справедливо зазначає Пушкар М.С. викладачаючи епістеміологія обліку – „методи обліку залежать від знань та мистецтва осіб, які призначені здійснювати контроль за рухом майна” [56,с.15]. Чи підготовлені бухгалтери до такого переходу? До того ж у доповіді ЮніКАду вказано: „Рішення цієї проблеми додатково ускладнюється у тих випадках, коли країна починаючи перехід на МСФЗ, не володіючи критичною масою належним чином підготовлених і достатньо досвідчених професійних бухгалтерів, ознайомлених з принципами, що лежать в основі використання обліково-бухгалтерської інформації для ухвалення інвестиційних рішень” [30,с.25].

В міжнародному контексті проблема полягає скоріше не в запереченні справедливої вартості, а у коригуванні. Зокрема, облік за справедливою вартістю при відсутньому активному ринку. Що є базою для справедливої вартості у цьому разі? Саме облік похідних фінансових інструментів, операції з якими становили суттєву частину ВВП США, найчастіше піддається критиці, головним чином з боку регулюючих органів та громадських організацій [15,64].

Так, члени європейської консультативної групи з фінансової звітності (EFRAG) в інтерв'ю «Financial times» висловили думку, що використання справедливої вартості матиме наслідком «нервову» поведінку ринкових цін [15].

При цьому немає мови про повну відмову від справедливої вартості, йдеться просто про коригування. Так, пропонується використовувати «згладжені» величини за 6-місячний або річний звітний період. В цьому

випадку з боку інвесторів підвищиться довіра до фінансової звітності підприємства, яка більше не буде залежати від короткострокових щоденних тенденцій, а буде більш точно відповідати довгостроковій перспективі. В той же час представники «великої четвірки» аудиторських та консалтингових фірм, зокрема, Deloitte та PricewaterhouseCoopers висловилися проти таких дій. Їхній лейтмотив: справедлива вартість може вам не подобатися, але вона точно відображає те, чим ви зараз володієте.

АССА (Асоціація присяжних сертифікованих бухгалтерів) не вважає кризу результатом застосування справедливої вартості. «АССА не вважає, що облік за справедливою вартістю є причиною банківської кризи – вважає президент АССА Айткен-Дейвіс. Вимоги про його припинення можна розглядати як спроби замовчування проблеми. Якщо допустити це, є ризик остаточного розвалу фінансової системи» [64].

Реформування економіки України вимагає відповідних змін у системі бухгалтерського обліку, яка є основою для інформаційного забезпечення користувачів, інформаційним підґрунтям для ухвалення ними зважених управлінських рішень.

Відомо, наприклад, що у ЄС усі нові МСФЗ переглядаються і потім уже вирішується у якому обсязі вони використовуються, якщо взагалі будуть використовуватися. Тобто проходять узгодження. В Україні, хоча МСФЗ і застосовуються ніби опосередковано через П(С)БО все одно немає, на наш погляд, вибіркової використання положень МСФЗ виходячи з глибокого аналізу придатності та, головне, можливості їх використання в Україні.

Одна із головних проблем, на нашу думку, в обліку України це існування розбіжності між соціально-культурним середовищем та західними підходами до обліку. Можливість поєднання цих двох непоєднаних речей у питанні застосуванні/незастосуванні справедливої вартості, на нашу думку, полягають у наступному. По-перше, необхідно визнати, що справедлива вартість є невідомою частиною сучасного обліку, яка якнайкраще відображає те, чим підприємство зараз володіє в актуальній вартості. По-

друге, необхідно усунути можливість однобокового та необ'єктивного використання справедливої вартості відірвано реальності. Тобто для усунення маніпулювання справедливою вартістю необхідно обґрунтувати чіткі критерії її застосування. Сформульовані ці критерії повинні бути приблизно так: переоцінювати об'єкт за справедливою вартістю у разі, якщо його залишкова вартість, відрізняється від справедливої на 20%. До цього ж питання стосується необхідність привнесення довгостроковості в облік за справедливою вартістю, тобто використовувати так звані «періодичні показники», тобто за 6-місячний чи річний період. Якщо вартість деяких активів на ринку (наприклад, акції) піддається активним коливанням, то немає необхідності щоразу вносити зміни до обліку. Середньозважені показники за період також достатньо чітко можуть показати перспективу та оцінку майна підприємства. По-третє, необхідно чітко вирішити проблему справедливої вартості при відсутності активного ринку. Саме над цим зараз активно працює Комітет з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Вирішення цих питань, на нашу думку, чітко встановить процедуру використання справедливої вартості.

РОЗДІЛ 4

СУТНІСТЬ БУХГАЛТЕРСЬКОГО БАЛАНСУ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Одним із найважливіших понять бухгалтерського обліку є «баланс». Баланс має таке велике значення у бухгалтерському обліку, що раніше (в кінці 19 ст.) весь облік іноді називали балансоведення. Баланс є альфою та омегою бухгалтерського обліку, тобто початком і кінцем бухгалтерського обліку. Адже саме зі складання вступного балансу починається відображення в обліку створення підприємства, а ліквідаційним балансом - підтверджується закінчення його діяльності.

Синтез різних облікових напрямів щодо розкриття сутності бухгалтерського балансу відображено у працях російських, а потім радянських учених, таких як Р. Я. Вейцман, М. С. Помазков, О. П. Рудановський, А. М. Галаган, М. А. Блатов, М. А. Кипарисов. Основну увагу у своїх працях зазначені вчені присвячують балансу як елементу методу бухгалтерського обліку та балансу як формі звітності. Подальші дослідження радянських учених у 70-80 рр. минулого століття були присвячені здебільшого балансу як формі звітності. Методиці його складання, вивченню змісту та структури присвячені праці С. О. Щенкова, Ф. А. Михеєва, В. Г. Макарова. Більш глибокі дослідження балансу як облікової категорії, починаючи з 80-х рр. XX ст, висвітлюються у працях відомих російських учених В. Ф. Палія та Я. В. Соколова. Серед вітчизняних науковців вивченням бухгалтерського балансу у різних його аспектах і проявах проводять такі: Л. В. Чижевська, П. Я. Хомин, В. О. Ганусич.

Значний інтерес до розкриття сутності бухгалтерського балансу проявився у працях радянських учених ще у 30-40-ті рр. XX ст. Ними запропоновані різні підходи до визначення сутності даного поняття, що підтримуються і сучасними науковцями. Серед них - визначення балансу як:

- об'єктивно існуючої облікової категорії (О. П. Рудановський);

- елементу методу бухгалтерського обліку (Р. Я. Вейцман);
- способу відображення майна за складом і розміщенням і за джерелами формування (М. С. Помазков);
- рівності дебетових і кредитових оборотів за рахунками бухгалтерського обліку (М. А. Блатов).

Зокрема, О. П. Рудановський визначав баланс об'єктивно існуючим. У своїх працях він підкреслював: «Баланс є душею господарства, існування якої є не менш реальним, ніж матеріального інвентарю господарства. Баланс можна досягнути тільки розумом, а не можна як інвентар відчувати в натурі» [3, С.678]. У першій друкованій праці О. П. Рудановського «Общая теория учета», що вийшла у 1911 р., він підняв значення балансу на небувалу до того часу висоту, проголосивши його синтезом юридичних, економічних і фінансових відносин.

Р.Я. Вейцман, а потім і його послідовник М. А. Кіпарисов, інтерпретували бухгалтерський баланс як один із елементів методу бухгалтерського обліку, використовуючи при цьому термін «балансове узагальнення». На думку М. А. Кіпарисова, за допомогою балансового узагальнення відображається сукупність майна конкретного підприємства та порядок його створення. Формою візуального відтворення балансового узагальнення виступає двостороння таблиця, ліва частина якої - актив, права - пасив. Підсумки обох частин балансу на певний момент часу повинні бути однаковими [3, с. 40].

Підхід до визначення сутності бухгалтерського балансу як способу відображення майна та джерел його формування, запропонований М. С. Помазковим, продовжено у працях А. М. Галагана. На думку А. М. Галагана, складання балансу «передбачає порівняння підсумків активу і пасиву. Результатом такого порівняння може бути виникнення трьох випадків: 1) підсумок активу більший за підсумок пасиву; 2) підсумок активу дорівнює підсумку пасиву; 3) підсумок пасиву більший за підсумок активу» [3, с. 12]. Виникнення першої та третьої ситуацій передбачає визначення величини, що

урівноважує підсумки активу та пасиву. У першій ситуації ця величина називається прибутком і відображається у пасиві; у третій - виникає збиток, що відображається в активі балансу.

М.А. Блатов поширював поняття «бухгалтерський баланс» не лише на майно підприємства та джерела його формування, а й на дебет і кредит рахунків бухгалтерського обліку. Передумовою виникнення балансу як методу обліку є, на думку М. А. Блатова, рівність дебетових і кредитових оборотів за транзитними рахунками у кінці звітного періоду. Визначення сальдо за балансовими рахунками також є проявом балансу. Адже «сальдо означає залишок, який отримано, якщо із більшої суми вираховується менша, або, інакше кажучи, та сума, якою треба доповнити менший підсумок, щоб урівноважити його із більшим» [1, С.36].

Отже, сутність бухгалтерського балансу розкривалася вченими цього періоду у кількох площинах. Подальші дослідження у цьому напрямі звузили сутність даного поняття, і вже у 70-х рр. ХХ ст. бухгалтерський баланс розглядався лише у двох розрізах: як елемент методу бухгалтерського обліку та як форма фінансової звітності. Крім того, характеристика бухгалтерського балансу як елементу методу здійснювалася виключно через характеристику балансу як форми звітності.

С.О.Щенков зазначає, що «узагальнення облікових даних у балансі є основним елементом методу бухгалтерського обліку». Проте характеристика балансу здійснюється лише у межах балансу як однієї із форм звітності [3, с. 96].

На думку Ф. А. Михеєва, «баланс включається до складу методу бухгалтерського обліку як спосіб узагальненого відображення стану майна підприємства та джерел його формування...». Баланс разом із іншими звітними формами входить до складу іншого елементу методу бухгалтерського обліку - звітності» [3, с. 27]. На нашу думку, у даному трактуванні порушена логіка елементів методу обліку, адже один елемент методу бухгалтерського обліку - баланс - не може бути складовою іншого елементу методу - звітності.

Н. В. Дембінський і С. Г. Овсянніков розуміють баланс як елемент методу обліку так: узагальнення господарських засобів у взаємозв'язку із їх призначенням та джерелами формування [3, с. 74].

У ранніх працях Я. В. Соколова і В. Ф. Палія, що відносяться до кінця 70-х рр. XX ст., обґрунтовується теза щодо інтерпретації балансу як методу обліку, що зумовлюється «системою подвійного запису на рахунках». Баланс розглядається «як метод узагальнення і отримання інформації про стан господарської системи, з одного боку, та інструменту управління, з іншого». Баланс, на думку науковців, використовується у вигляді оборотно-сальдової відомості для контролю за правильністю застосування подвійного запису на рахунках, і у вигляді форми звітності для прийняття управлінських рішень [33, с. 197]. У наступних працях цих учених, бухгалтерський баланс розглядається як спосіб відображення господарських засобів і їх джерел, що відображає стан цих об'єктів на певний момент часу [56, с. 81].

Обґрунтування сутності балансу одночасно як елементу методу обліку і як форми звітності розповсюджено і у працях вітчизняних науковців. Аналіз підходів до визначення сутності бухгалтерського балансу у навчальних посібниках і монографіях українських учених останніх років підтверджує нашу думку про асиміляцію поняття «баланс» як елементу методу з поняттям «баланс» як форми звітності.

Наприклад, у навчальному посібнику «Теорія бухгалтерського обліку» В. Г. Швеця зазначено: «...бухгалтерський баланс - це метод узагальнення даних через рахунки і подвійний запис. Баланс показує склад майна суб'єкта діяльності за видами (складом і використанням) і джерелами утворення на певну дату в узагальненому вартісному вимірнику. Бухгалтерський баланс є однією з основних форм бухгалтерської звітності» [63, с. 46].

Інші сучасні автори також обґрунтовують поняття «баланс - як елемент методу обліку» через поняття «баланс - як форма фінансової звітності», розкриваючи склад статей форми № 1 «Баланс», методику складання та

терміни подання (Ф. Ф. Бутинець, М. В. Кужельний, В. Г. Лінник, О. В. Лишиленко, Н. М. Ткаченко).

Таким чином, можна зробити висновок про існування сьогодні нагальної потреби чіткого розмежування понять бухгалтерського балансу як елементу методу обліку та як форми звітності способом визначення сутності даних категорій, характеристики їх ознак і особливостей прояву. Спроби вирішення даної проблеми зроблені у працях таких науковців, як Л.В. Чижевська, П.Я. Хомин, В.О. Ганусич. Проте чіткого визначення балансу як елементу методу бухгалтерського обліку названі вчені не дають.

Ми підтримуємо думку Куценко О.В., що для того, щоб припинити подальше неоднозначне тлумачення балансу як елементу методу бухгалтерського обліку, доцільно використовувати поняття «балансове узагальнення», запропоноване російським ученим М. А. Кіпарисовим ще у 30-х рр. минулого століття (рис. 4.1) [20]. Важко не погодитися із думкою вченого, що поняття «балансове узагальнення» більш точно відображає сутність даної категорії та її основні характеристики.

За змістом балансове узагальнення є універсальною категорією, що дозволяє урівноважити кількісне співвідношення двох сторін одного поняття, виокремлених за двома ознаками.

До основних характеристик балансового узагальнення відносяться:

- подвійний характер відображення об'єктів в обліку;
- рівність двох сукупностей показників;
- узагальнений характер наведеної інформації.

Подвійний характер відображення даних передбачає, що об'єкт обліку виражений обов'язково у двох аспектах, що обираються дослідником самостійно залежно від мети дослідження.

Рівність сукупностей показників впливає із подвійного запису як способу відображення господарських операцій. Також рівність може зумовлюватись особливостями відображуваного об'єкта ($A = P$, де A - актив, P - пасив) або досягатися за рахунок уведення балансуючих показників ($D =$

$B \pm \Phi P$, де Д - доходи, В - витрати, ФР - фінансові результати або $C_{\Pi} + H = B + C_k$, де C_{Π} - сальдо на початок періоду, Н - надходження, В - вибуття, C_k - сальдо на кінець періоду). В останньому випадку, якщо сальдо початкове дорівнює нулю, то сальдо кінцеве виступає балансуєчим показником.

Рис. 4.1. Концепція розмежування використання понять «баланс» та «балансове узагальнення».

Узагальнений характер наведеної інформації передбачає використання єдиного грошового вимірника, що забезпечує зіставність, а також виявлення зв'язків між досліджуваними сукупностями показників. Досліджуваними сукупностями показників, що зіставляються за допомогою балансового узагальнення, можуть бути: актив і пасив, доходи і витрати, активи і джерела їх утворення.

Виокремлення основних характеристик балансового узагальнення дає нам можливість запропонувати власне визначення даного поняття.

На нашу думку, балансове узагальнення як елемент методу бухгалтерського обліку - це спосіб відображення сукупностей об'єктів обліку, що характеризують явище чи процес у двох різних аспектах, є рівнозначними

або урівноважуються за допомогою балансуючого показника і виникає внаслідок застосування подвійного запису.

Відповідно до сформульованого визначення балансового узагальнення можна виділити форми його візуального відтворення.

Ідея про віднесення оборотно-сальдової відомості до форм візуального прояву балансового узагальнення не нова. Наприкінці XIX ст. А. Прокоф'єв писав: «...У Головні може бути відкрито багато рахунків, розташованих на сотнях сторінок. Звичайно, огляд справи по Головні, що вміщує в себе записи всіх оборотів, є не зручним: для досягнення цієї зручності вся Головна вибирається на один аркуш - ця вибірка називається балансом, тобто рівновагою, рівністю обох сторін Головної...». Серед сучасних учених зазначену тезу у своїх дослідженнях обґрунтовує П. Я. Хомин. Він пропонує застосування узагальнюючого рахунку - балансу при визначенні підсумків за Головною книгою [61]. Проте, на нашу думку, такий підхід до балансового узагальнення є досить звуженим і не повною мірою характеризує напрями його використання в обліку.

Ще однією формою візуального відтворення балансового узагальнення виступає шахова відомість, у якій узагальнюється інформація про стан майна та джерел його формування на початок і кінець звітного періоду, а також інформація про обороти, що урівноважуються. Інформація про обороти за кожною кореспонденцією рахунків, що використовується на підприємстві, підвищують аналітичність даного документа.

Крім оборотно-сальдової та шахової відомостей, застосування балансового узагальнення в обліку здійснюється у Звіті про фінансові результати. У Звіті про фінансові результати зазначається інформація про доходи та витрати підприємства, що відображають різні стадії обороту капіталу і урівноважуються за конкретний період показником прибутку або збитку.

Основним видом візуального відтворення балансового узагальнення є бухгалтерський баланс. У бухгалтерському балансі окремий об'єкт - майно

підприємства - відображається у двох розрізах: економічному та правовому. Розглядаючи бухгалтерський баланс як одну із форм візуального відтворення балансового узагальнення, автор поділяє загальновизнану думку про те, що бухгалтерський баланс - це звіт про фінансовий стан підприємства, що відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал.

Метою бухгалтерського балансу є надання інформації про стан активів, зобов'язання та власний капітал підприємства на певну дату внутрішнім і зовнішнім користувачам. Кожна група користувачів інформації прагне задовольнити власні, притаманні лише їй, запити у економічній інформації, тому бухгалтерський баланс, залежно від запитів користувачів, доцільно розмежувати на бухгалтерський баланс зовнішнього та внутрішнього спрямування. Кожному із зазначених видів бухгалтерського балансу притаманні власні ознаки та характеристики, обумовлені відмінностями у його використанні. Побудова бухгалтерського балансу внутрішнього та зовнішнього спрямування базується на системі чітко визначених загальних і специфічних принципів.

Унаслідок проведеного дослідження визначено, що бухгалтерський баланс використовується в обліку як один із елементів його методу та як форма звітності. Для усунення подальших неоднозначних тлумачень поняття «бухгалтерський баланс» пропонуємо для бухгалтерського балансу як елементу методу обліку використовувати термін «балансове узагальнення».

Балансове узагальнення як елемент методу бухгалтерського обліку - це спосіб відображення сукупностей об'єктів обліку, що характеризують явище чи процес у двох різних аспектах, є рівнозначними або урівноважуються за допомогою балансуючого показника і виникає внаслідок застосування подвійного запису. Формами прояву балансового узагальнення є оборотно-сальдова відомість, шахова відомість, бухгалтерський баланс і звіт про фінансові результати. Щодо визначення бухгалтерського балансу як форми звітності автором підтримується загальновизнана теза, згідно із якою бухгалтерський баланс - це звіт про фінансовий стан підприємства, що

відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал. Видами бухгалтерського балансу є бухгалтерський баланс внутрішнього та зовнішнього спрямування.

Таким чином, об'єктом дослідження буде баланс, як форма фінансової звітності. Тобто вузьке розуміння балансу, адже, вузькому розумінні баланс – це основна форма фінансової звітності, де відображається та узагальнюється стан і структура ресурсів підприємства (активів) та джерел їх формування (пасивів), і яка є основним джерелом аналізу фінансового стану підприємства. В цьому розумінні баланс – це частина такого елемента методу бухгалтерського обліку, як звітність (хоч не всі вчені виділяють цей елемент окремо від балансу).

Рис. 4.2. Основні напрями еволюції форми та змісту балансу.

Баланс як форма звітності, крім того, що він є частиною загального поняття “бухгалтерський баланс”, наділений власними ознаками, серед яких: можливість групування залишків за рахунками у статті, а статей – у розділи, оцінка статей балансу, певне коло користувачів і найголовніше – мета складання. Ця ознака в балансу в широкому розумінні відсутня, оскільки він

існує постійно і об'єктивно, навіть якщо звітну форму ще не складено. Мета складання балансу як форми фінансової звітності полягає у формуванні інформаційної бази для його аналізу.

Це такі питання (рис. 4.2):

1. Узгодження форми балансу із загальносвітовими прогресивними тенденціями;
2. Вибір облікової парадигми та формування на цій основі концепції фінансової звітності в Україні;
3. Забезпечення релевантності інформації балансу;
4. Гнучкість балансової політики та варіативність балансу.

РОЗДІЛ 5

ОБЛІКОВІ ПАРАДИГМИ ТА КОНЦЕПЦІЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В УКРАЇНІ

Інформаційні потреби більшості підприємств з метою управління виробничим процесом однакові – кількісна та якісна інформація. Кількісна виражена в конкретних числах, а якісна представлена візуальними враженнями, розмовами, газетними повідомленням. У свою чергу кількісна інформація поділяється на необлікову і облікову. Останню отримують на підприємстві за допомогою системи бухгалтерського обліку. Бухгалтерський облік, таким чином, не є метою в собі. Він виконує, на нашу думку, два найголовніші завдання: 1) контроль за наявністю майна, цінностей; 2) надання інформації користувачам для ухвалення ними рішень. Залежно від того, яка парадигма або напрямок переважає у економічній науці країни, бухгалтерський облік також змінює своє обличчя. Бухгалтерський облік не має самостійного значення. Залежно від інформаційних запитів користувачів інформації, система бухгалтерського обліку, зберігаючи свою суть – елементи методу (документація, подвійний запис і т.д.), змінюється у своєму кінцевому продукті - інформації.

Значні відмінності в інформаційній спрямованості різних систем бухгалтерського обліку дають підстави говорити про існування парадигм обліку. Парадигма (від грец. Paradeigma, „приклад”) – в граматиці слово, що служить зразком відмінювання, в риториці – приклад, взятий з історії і приведений з метою порівняння. Відомий філософ науки Т. Кун [19] застосував його до соціальних наук. Парадигма за Т.Куном це сукупність методів і прийомів, якими користуються те чи те наукове співтовариство, об’єднане спільною науковою ідеологією, на відміну від інших товариств, об’єднаних іншої ідеологією. Що слід розуміти під парадигмою бухгалтерського обліку? Якщо бухгалтерський облік не має самостійного значення, то до чого потрібно його прив’язувати? На нашу думку, до течій

економічної думки. Отже, парадигма в бухгалтерському обліку це система обліку побудована за зразком певного напрямку економічної думки, так, щоб забезпечувати такий тип інформації, що становлять серцевину цього напрямку. За якими ознаками розрізняються парадигми бухгалтерського обліку? Оскільки бухгалтерський облік це інформаційна система, то насамперед за якістю, кількістю та структурою інформації, що надається користувачам. Щоб говорити про парадигму бухгалтерського обліку, з'ясуємо, які є напрямки у економічній науці. Ми виділяємо для зручності такі найголовніші напрямки: 1) донаукові (меркантилізм, фізіократи); 2) класичний напрямок; 3) німецька історична школа; 4) неокласичний напрямок; 5) кейнсіанство; 6) інституціоналізм (рис. 5.1). Оскільки німецька історична школа і інституціоналізм це такі школи, які наполягали на міждисциплінарному підході до економічних проблем, тобто вимагають більше якісної, а не кількісної інформації, то важко сподіватися, що їхні запити щодо інформації можуть бути враховані у бухгалтерському обліку. Хоча така ознака німецької історичної школи як національно-часовий характер економічних законів може бути взяти до уваги, оскільки бухгалтерський облік завжди має національні особливості.

Рис. 5.1. Напрями в економічній науці.

Кейнсіанство хоча і претендувало на особність, проте зрештою поєдналося з неокласикою у неокласичному синтезі. Таким чином, ми можемо говорити про дві найбільші парадигми: класичну і неокласичну.

Сучасну в Україні парадигму бухгалтерського обліку можна назвати неокласичною. Недостатнє поінформування автора щодо ранніх форм обліку не дозволяє стверджувати про тип парадигми раніше, але можна виділити два яскравих періоди: класична парадигма – за існування СРСР і у перші роки після незалежності, неокласична - після введення національних положень бухгалтерського обліку. Класична парадигма характеризувалася такими ознаками: трудова теорія вартості, перевага надавалася фізичним одиницям над грошовими і фінансовими, висока занормованість обліку.

Перехід на національні стандарти бухгалтерського обліку, які ґрунтуються на міжнародних, спричинив значні зміни у бухгалтерського обліку. З'явилися такі поняття як облікова політика (тобто право підприємства обирати різні методологічні підходи до обліку), яка є свідченням демократизації обліку, використовуються поняття справедлива вартість, переоцінена вартість – підприємства можуть переоцінювати свої активи до справедливої (ринкової) вартості. Іншими словами це відхід від трудової теорії вартості до теорії граничної корисності. Власнику через бухгалтерський облік надається інформації не про те, скільки він витратив на придбання об'єкта, а скільки він коштує на ринку на певний момент часу, наскільки він корисний власнику. Все це дозволяє назвати сучасну парадигму обліку неокласичною, яка характеризується варіативністю методологічних підходів до обліку (є вибір, який у неокласичній економічній теорії є одним з основних понять), наданням свободи підприємствам у сфері обліку, орієнтацією на ринок, а не на виробництво, превалювання фінансових показників над натуральними. Таке панування неокласичної парадигми у бухгалтерському обліку не є дивним. На Заході, як стверджує Рой Вайнтрауб статут економістів, що не належать до неокласичної парадигми на економічних факультетах англomовних країн схожий на статут викладачів на географічних факультетах, що стверджують, що земля пласка. Оскільки в економіці панує неокласика це не могло не позначитися і на бухгалтерському обліку. В той же час на порозі або на практиці (залежно від рівня розвитку

країни) уже економіка знань – інформаційна економіка, що вимагає нового „пристосування” обліку (рис. 5.2). Якщо інформаційна економіка, то і облік повинен мати інформаційну парадигму.

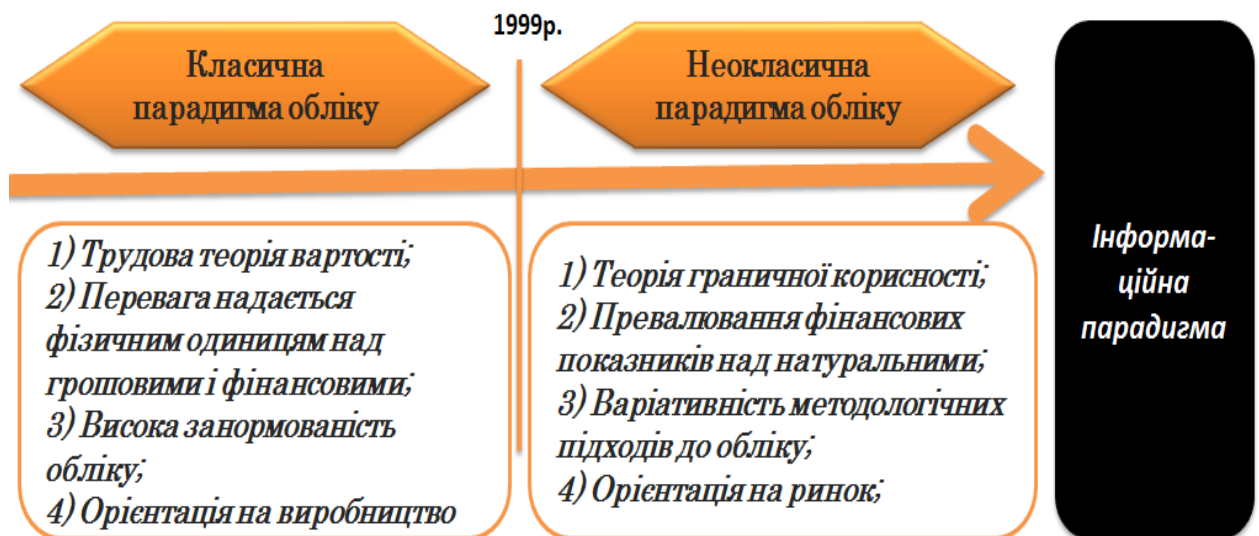

Рис. 5.2. Пропонована періодизація парадигм обліку.

Перетворення системи бухгалтерського обліку при цій зміні парадигм будуть радикальніші, ніж при переході від класики до неокласики. Найголовніше, позбутися сліпої віри у нормативні акти, і не розглядати їх як недоторканні. „Тільки уявіть собі, - зауважує М.Ю. Медведєв, - чого були б варті всі ці таблиці Менделєєва ..., якби вони базувалися не на можливості експериментального підтвердження, а на нормативних актах, як це має місце в бухгалтерському обліку” [26]. Потрібно налаштовуватися на позитивне дослідження, що матиме результатом виявлення об’єктивної інформаційної картини всесвіту, бо „обоє систем – система всесвіту і система обліку є, інформаційними, адже функціонувати інакше, ніж на основі інформації, просто не здатні” [26].

Тому цілком можна погодитися з формулювання Ф. Бутинця про те, що бухгалтерський облік все більше ставатиме такою складною наукою, що її буде небезпечно довіряти бухгалтерам [4,С.22]. Адже, вимогами до бухгалтера, а ще більше до бухгалтера-дослідника будуть не лише знання інформаційно-комп’ютерних технологій, але й філософських засад. „Наука, -

на думку Ф.Ф. Бутинця і з чим не можна не погодитися, - має визнати легітимність філософсько-економічного напрямку дослідження, через вікно якого в нашу науку увірветься свіже повітря її відновлення” [4,С.23]. Такий тренд розвитку обліку як науки прослідковується уже сьогодні [56]. Наступним аспектом інформаційної парадигми обліку має бути більша науковість обліку. Слід не просто „вигадувати” теорії, а „брати з природи”, як це робили і продовжують робити фізики, хіміки і представники інших професій – областей діяльності, що не піддаються сумніву як наукові дисципліни” [26,С.155].

Втім, найголовнішим, на нашу думку, завданням наступної інформаційної парадигми бухгалтерського обліку буде визначення концепції бухгалтерського відображення людського капіталу.

Реформування бухгалтерського обліку в Україні, яке почалося у 1999 році в цілому завершено і на сьогодні вважається, що принципи та методи обліку, які застосовуються в Україні в цілому не суперечать Міжнародним стандартам фінансової звітності (МСФЗ). В корпоративному світі найближче до всесвітніх стандартів фінансової звітності знаходяться Міжнародні стандарти фінансової звітності. На сьогодні, більше ніж 100 країн вимагають або дозволяють використання МСФЗ або знаходяться у стадії конвергенції зі стандартами Ради з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (РМСБО).

Фінансова звітність в Україні, хоча і вказано, що будується на принципах та методах, які відповідають МСФЗ, проте на сьогодні між цими системами є суттєві відмінності. Одним із головних недоліків є те, що фінансова звітність в Україні є пруденційною, а не звітністю власника. Однією із причин переходу на національні П(С)БО було те, щоб українська звітність була інструментом доведення інформації на ринках капіталу. На наш погляд, не буде помилкою стверджувати, що на сьогодні вона цієї функції не виконує. І однією із причин є те, що в Україні остаточно не визначилися з концепцією фінансової звітності. Пруденційна звітність є

звітністю наглядовою, вона є інструментом нагляду та регулювання з боку держави, вона є атавізмом командно-адміністративної системи або перехідним етапом до звітності власника (залежно від того оцінює це оптиміст чи песиміст). Звітність власника є інструментом конкурентної боротьби на ринкові капіталу в дозволених межах.

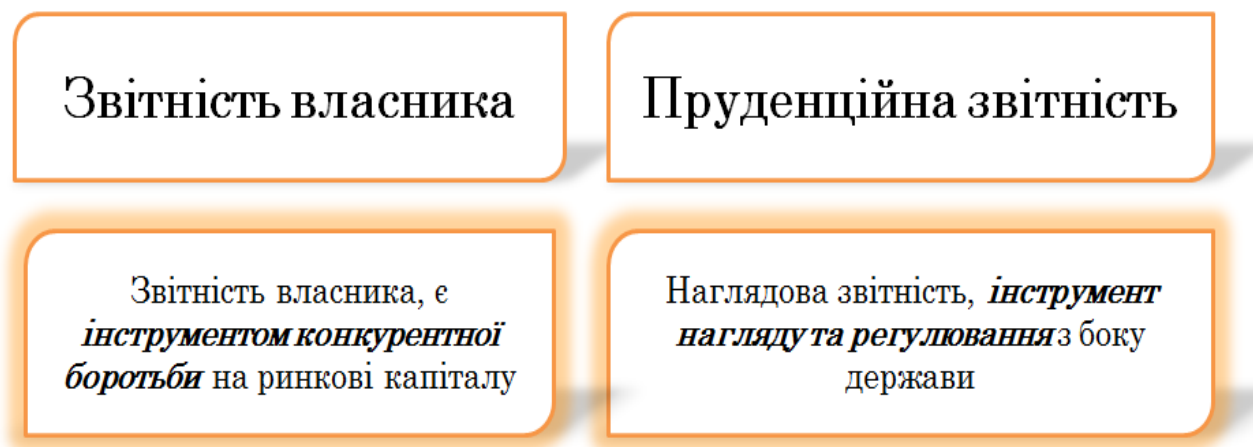

Рис. 5.3. Відмінності між звітністю власника та пруденційною звітністю.

Проте, поряд з відмінностями у загальному призначенні наявні і методичні відмінності (таблиця 5.1) [11]. Зокрема, що стосується суттєвості. Згідно з МСБО 1 при поданні, згортанні та об'єднанні статей у фінансовій звітності слід виходити із суттєвості, МСБО 1 не визначає формату балансу. Форми фінансових звітів та їхній зміст, встановлені П(С)БО, не передбачають подання, об'єднання або згортання статей, виходячи з їх суттєвості, форма балансу, наведена в додатку до П(С)БО 2 є обов'язковою для всіх підприємств (крім банків та бюджетних установ). Відрізняється також класифікація статей балансу, ступінь деталізації інформації. Зокрема, МСБО 1 визначає мінімум статей, які повинні бути наведені безпосередньо в балансі. Додаткові рядки, заголовки та проміжні підсумки слід подавати в балансі, коли цього вимагає будь-який МСБО або якщо таке подання необхідне для правдивого відображення фінансового стану підприємства. Те саме стосується і формату, деталізації інформації, подання доходів та витрат у Звіті про фінансовий стан.

Таблиця 5.1

Порівняння вимог МСФЗ та П(С)БО щодо форми балансу

Положення	МСФЗ	П(С)БО
Формат балансу	Не визначає формат балансу. Додаток до МСБО 1 є лише ілюстрацією формату балансу	Додаток до П(С)БО визначає форму балансу (ф.№1), яка є обов'язковою для всіх підприємств (крім банків і бюджетних установ)
Класифікація статей балансу	Активи та зобов'язання слід поділяти на поточні та непоточні або подавати їх в балансі в порядку їхньої ліквідності	Активи поділяються на необоротні, оборотні, витрати майбутніх періодів, необоротні активи та групи вибуття, а зобов'язання на забезпечення, довгострокові зобов'язання, поточні зобов'язання та доходи майбутніх періодів
Ступінь деталізації інформації	Визначено мінімум статей, які повинні бути наведені безпосередньо в балансі. Додаткові рядки, заголовки та проміжні підсумки слід подавати в балансі, коли цього вимагає який-небудь МСБО або якщо таке подання необхідне для правдивого відображення фінансового стану підприємства	Подання додаткових рядків, заголовків та проміжних статей (крім вписуваних рядків (розділів)) не передбачено
Фінансові активи	Фінансові активи слід подавати окремим рядком	Фінансові активи можуть бути об'єднані з нефінансовими активами (наприклад, стаття “Довгострокова дебіторська заборгованість”, “Інша дебіторська заборгованість”)
Інвестиції в асоційовані підприємства	Інвестиції в асоційовані підприємства, які обліковуються за методом участі в капіталі, слід відображати в балансі окремим рядком у складі довгострокових активів	Інвестиції в асоційовані підприємства, які обліковуються за методом участі в капіталі, окремим рядком не виділяють

Слід вказати на те, що повний перехід на МСФЗ потягне великі витрати і навряд чи сьогодні можливий та доцільний. Чому? Насамперед, це збільшує вимоги до освітньо-професійного рівня бухгалтерів. По-друге, МСФЗ розроблені з урахуванням певного рівня економічного та соціально-культурного розвитку. По-третє, чинна в Україні система статистики та права не дає змоги застосовувати довільні форми звітності й принцип суттєвості. По-четверте, мова МСФЗ відрізняється від мови нормативного документа, до

якої звикли українські бухгалтери. Пропонуємо таку концепцію розвитку фінзвітності: звітність власника за П(С)БО плюс повніша відповідність принципам та методам МСФЗ, що (за інших рівних умов) збільшить переваги України на світовому ринку капіталу. Така концепція буде відповідати положенню про взаємозв'язок парадигм обліку та концепції звітності (рис. 5.4).

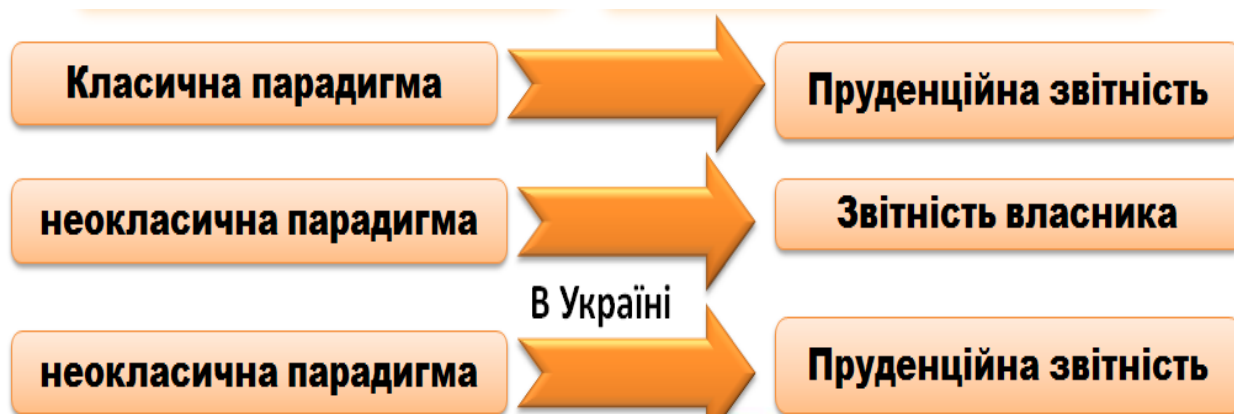

Рис. 5.4. Взаємозв'язок парадигм обліку та концепцій звітності.

Як правило, класична парадигма означає пруденційну звітність, неокласична парадигма звітність власника. В Україні ж при неокласичній парадигмі зберігається пруденційна за своєю сутністю концепція звітності.

Навіть якщо звітність складена згідно з чинними в певній юрисдикції обліковими стандартами і пройшла аудит, вона все одно може містити спотворені дані про фінансовий стан компанії. Тому, коли підприємство починає роботу з новим контрагентом або планує придбання бізнесу в першу чергу необхідно оцінити достовірність їх звітності. Для цього слід вміти розпізнати способи фальсифікації інформації, а також використовувати так звані індикатори шахрайства для аналізу даних.

Релевантність (англ. *relevance*) — це міра відповідності отриманого результату бажаному. В термінах пошуку — це міра відповідності результатів пошуку завданню поставленому в пошуковому запиті. Визначає, наскільки повно той або інший документ відповідає критеріям, вказаним в запиті користувача. В термінах обліку релевантність звітної інформації — це

міра відповідності звітної інформації оптимально можливому відповідно до певного комплексу стандартів обліку результату.

На сьогодні, на наш погляд, основними загрозами релевантності інформації є фальсифікація та вуалювання звітної інформації (рис. 5.5).

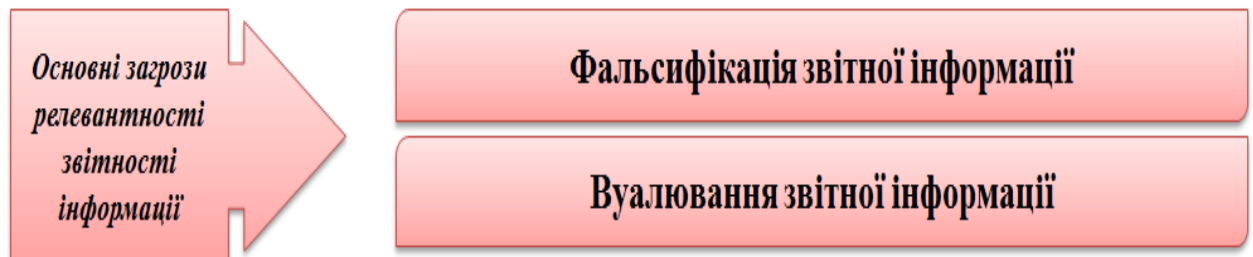

Рис. 5.5. Основні загрози релевантності звітної інформації.

Фальсифікація звітної інформації означає порушення підприємством норм стандартів при складанні фінансової звітності з метою прикрасити звітність або сховати корисливі мотиви. Вуалювання звітної інформації означає, що підприємство у межах норм бухгалтерських стандартів, які чинні у певній юрисдикції складає звітність у такий спосіб, щоб досягти певної мети. Вуалювання звітної інформації схожа на податкову оптимізацію, тому її іще можна назвати облікова оптимізація. Вуалювання поглядає в управлінні показниками фінансової звітності. Виокремлюють два види технологій управління звітністю: управління прибутком та управління структурою балансу. Різниця між фальсифікацією та вуалюванням полягає в тому, що в першому випадку маємо порушення норм бухгалтерських стандартів, у другому – прямого порушення стандартів не має, проте втрачається "дух" стандартів. Водночас, фальсифікація підпадає під дію Кодексу України про адміністративні правопорушення, вуалювання – ні.

Підсилює ефект від фальсифікації та вуалювання інформації відсутність контролю за фінансовою звітністю в Україні: стандарти – П(С)БО - затверджує Міністерство фінансів України, а не контролює повністю ніхто. Вважаємо, що існує необхідність удосконалення методик перевірки достовірності звітності. Однією із таких методик виступає карта нормативних відхилень, яка у міжнародній практиці отримала назву «Карта

нормативних відхилень фінансових індикаторів» розроблена професором М. Бенішем (*Messod Beneish*, Університет штату Індіана, США). Сутність її застосування полягає в тому, що при необхідності визначити, чи є звітність підприємства реальною, береться інше підприємство із галузі, що має схожі масштаби діяльності, прибуток, постачальників і покупців, звітність якого не викликає сумнівів. Такі дії здійснюються з метою нівелювати загальноекономічні фактори і виявити відхилення, які мають суб'єктивний, внутрішній характер і пов'язані з діяльністю самого підприємства. Проводиться аналіз відхилень показників впродовж трьох і більше періодів, аналізуються взаємозв'язки між показниками, а результати порівнюються з підприємством-аналогом. Проте, на нашу думку, ця методика потребує пристосування до реалій України.

Таким чином, забезпечення релевантності фінансової звітності є актуальним для вітчизняної економіки і потребує подальшого дослідження.

Як зазначає Соколов Я.В. в традиційній бухгалтерії передбачається відповідність облікових даних господарським процесам, що реально відбуваються. Такий підхід називається натуралістичною концепцією. Втім, більш точною слід вважати реалістичну концепцію. Вона виходить з того, що «дані бухгалтерського обліку відстають (або відхиляються) від господарських процесів і за часом, і за місцем, і за особами, що їх здійснювали. Облік є облік, а господарське життя існує саме по собі» [58,с. 12]. Бухгалтер, щоб управляти процесами, заміняє в ході своєї роботи факти господарського життя знаками-символами. Тим самим бухгалтер створює, «як правило, достатньо переконливу ілюзію реальною життя. В цю ілюзію закликають вірити, що сприяє прийняттю управлінських рішень» [58,с. 13].

Звідси Соколов Я.В. робить висновок «першочергової важливості»: ми бачимо господарську діяльність не такою, якою вона є, або вона не така, якою ми її бачимо, а така, якою ми хочемо або не хочемо її бачити [58,с.13].

Таким чином, повна адекватність даних обліку, а відповідно балансу реальності не є досяжною. Однак, Соколов Я.В. вказує, що існує три ступені прориву із інформаційної бухгалтерської системи до системи реальної:

- 1) встановлення адекватності документа факту господарського життя – визначається в момент реєстрації даних із документа;
- 2) встановлення адекватності цінностей і їх джерел фактичній наявності – визначається на момент інвентаризації;
- 3) встановлення правильності виконання процедури реєстрації – виявляється шляхом наступної перевірки – аудиту.

РОЗДІЛ 6

БАЛАНСОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВ ТА ВАРІАТИВНІСТЬ БАЛАНСУ

Поняття балансової політики в сучасній бухгалтерській науці України не є усталений та загальноприйнятим. Переважна більшість бухгалтерів при згадуванні балансової політики не може знайти, про що йдеться. Здебільшого висуваються нечіткі та плутані пояснення. Найпоширеніше пояснення полягає в тому, що балансова політика потрібна для того, щоб дотримуватися нормативної структури балансу. Однак у таке тлумачення не зовсім вписується поняття політика, що передбачає певну свободу дій.

Під балансовою політикою розуміють свідомий вплив на форму і зміст опублікованих балансів. В більш широкому розумінні балансова політика представляє собою цілеспрямоване формування балансу в інтересах власників і організації в цілому, що здійснюється, як правило, в рамках чинного бухгалтерського і податкового законодавства на основі дотримання загальноприйнятих принципів до складання балансу [2]. Деякі автори, найбільш вдалим вважають визначення В. Хойєра: балансова політика – це обдумане оформлення балансу в межах існуючих законів при дотриманні загальноприйнятих принципів складання річного звіту [62].

У зарубіжній практиці широко розповсюджена "балансова політика", або так звана "декорація вітрин", яка дозволяє змінювати деякі параметри з метою заниження або завищення прибутку. Під "балансовою політикою" розуміють таке переоформлення балансу (у рамках існуючих законів при дотриманні національних принципів складання звітності), при якому змінюють структуру капіталу та розмір прибутку, для того щоб вплинути на його основні показники. Як правило, метою балансової політики є навмисне заниження розміру прибутку (наприклад, через прискорену амортизацію), з тим щоб зменшити тягар податків або величину дивідендів акціонерам та тим самим розширити резервний капітал. Однак нерідко керівництво

підприємства, навпаки, навмисно збільшує розмір прибутку у балансі, щоб не показувати поганий фінансовий стан компанії. Зазвичай це досягається шляхом ліквідації прихованих резервів, завищеної оцінки випуску готової продукції або складських запасів сировини, відмови від формування необхідного резервного капіталу для покриття сумнівних боргів дебіторів тощо. Предметом балансової політики, який вона повинна розшифровувати, завжди є екстерн-баланс, або зовнішній баланс, тобто баланс, який складається спеціально для публікації. З ним можуть ознайомитись акціонери, кредитори, співробітники підприємства, журналісти та громадськість.

Оскільки в Україні з даних екстерн-балансу прибуток не оподатковувався, то відповідно поняття балансова політика підприємства не застосовувалося, або точніше сказати, не набуло достатнього поширення. Втім, останні зміни до форми балансу підприємства внесли деякі зміни і до питання застосування балансової політики підприємства, насамперед, до зовнішньої складової балансової політики. Так, Наказами Міністерства фінансів України «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку» № 353 від 05.03.2008р. та «Про затвердження Змін до деяких положень (стандартів) бухгалтерського обліку» № 756 від 31.05.2008р. було введено до структури балансу значну кількість вписуваних рядків (додаток А) (таблиця 6.1).

Таблиця 6.1

Аналіз показників сучасного балансу

Показники	Актив	Пасив
1. Всього показників (без сум розділів та вписуваних рядків)	35	28
2. Вписувані рядки	6	5
3. Коефіцієнт варіації балансу (2/1)	0,171	0,178

Вписувані рядки дають більше можливостей для застосування балансової політики підприємства, підвищують варіативність балансу. Як видно, з таблиці 3.1 вписувані рядки становлять як у активі, так і в пасиві балансу приблизно 15%. При цьому у активі шість вписуваних рядків, у пасиві – п'ять. Відношення вписуваних рядків до загальної кількості рядків балансу пропонуємо назвати коефіцієнтом варіації балансу. Так, у сучасному балансі, складеному відповідно до П(С)БО 2 «Баланс» коефіцієнт варіації активу становить 0,171, а пасиву – 0,178.

Вписувані рядки – це в принципі позитивний результат. Оскільки бухгалтерський облік відображає економічну та бізнесову реальність, а тому всі об'єкти економіки повинні бути відображені у обліку та звітності. Але оскільки, не всі підприємства досягли іще такого рівня, тому деякі об'єкти показуються тільки у вписуваних рядках.

Вписувані рядки, як можна зробити висновок з їх аналізу, призначені для:

- Відображення об'єктів обліку, які не є поширеними, або які використовуються на підприємствах з певною спеціалізацією;
- Деталізованого відображення певних показників балансу.

Слід вказати на те, що згідно з міжнародними стандартами фінансової звітності, а саме згідно з МСБО 1 «Подання фінансових звітів» підприємствам надано більше свободи, адже у згаданому стандарті наводиться перелік обов'язкових статей, які мають бути відображені в балансі. Пункт 68 МСБО 16 встановлює 16 рядків, які повинен включати баланс. Право вводити додаткові статті віддається підприємству на його розсуд. Судження щодо того, чи подавати окремо додаткові статті, повинно базуватися на оцінці: а) характеру і ліквідності активів; б) функції активів в межах суб'єкта господарювання; в) сум, характеру та строків зобов'язань. Крім того, застосування різних основ оцінки для різних класів активів передбачає, що їх характер або функція відрізняються і тому їх слід подавати у вигляді окремих рядків. Наприклад, різні класи основних засобів можна

обліковувати за собівартістю або переоціненими сумами відповідно до МСБО 16 “Основні засоби”. Аналіз балансів складених відповідно до IAS/IFRS [71] показав, що коефіцієнт варіації балансу сягає іноді 0,500 та більше.

Вписувані рядки значно підвищуються варіативність балансу, проте, якість такої варіативності не дуже висока, адже варіативність ця є не замінною, а додатковою. Тобто, інформація наводиться не за принципом або/або чи та/або, а за принципом є/немає. Наприклад, вписуваний рядок 055 «Справедлива (залишкова) вартість інвестиційної нерухомості» відображається у балансі у разі наявності у підприємства інвестиційної нерухомості. Якщо ж інвестиційної нерухомості немає, зазначений рядок не показується. Тобто застосовується принцип є/немає. Тому, якщо порахувати коефіцієнт якісної варіативності, то він буде дуже низьким. Таким чином, на нашу думку, одним із подальших напрямів удосконалення балансу є підвищення саме якісної варіативності балансу (за принципом та/або). Проте, на наш погляд, не слід занадто збільшувати варіативність балансу. Оптимальним був би показник на рівні коефіцієнта варіації 0,25-0,30, що з одного боку дало б змогу підприємствам місце для маневру, але в той же час зберігало б «каркас» балансу, його впізнаваність та структурування.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У сучасних умовах господарювання особливо актуальною є проблема інформаційного забезпечення процесу управління. Оскільки від якості, своєчасності та змістовності отриманої інформації на пряму залежить ефективність управління підприємством і, як наслідок, успішність і конкурентоспроможність бізнесу. На сьогодні основне джерело інформації про фінансовий стан підприємства – це баланс, який є невід’ємною складовою системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності, що здатна забезпечити інформаційні потреби різних категорій внутрішніх і зовнішніх користувачів.

Дослідженням доведено, що подальшими напрямками еволюції форми та змісту бухгалтерського балансу з врахуванням положень теоретичної науки та виходячи з практичного досвіду є: 1) узгодження форми балансу із загальносвітовими прогресивними тенденціями; 2) вибір облікової парадигми та формування на цій основі концепції фінансової звітності в Україні; 3) Забезпечення релевантності інформації балансу; 4) гнучкість балансової політики та варіативність балансу.

Зокрема в результаті дослідження встановлено:

1. Стрімке поширення МСФЗ по всьому світу (понад 100 країн дозволяють або вимагають застосування МСФЗ) було призупинене позицією США, які на сьогодні приймають рішення щодо переходу на МСФЗ. В свою чергу рішення США чекають іще кілька десятків країн, які будуть ухвалювати своє рішення стосовно МСФЗ, ґрунтуючись на підході США. За деякими оцінками рішення про перехід США на МСФЗ, може довести кількість країн, що вимагають або дозволяють МСФЗ до 150. Залежно від рішення США можна прогнозувати три сценарії розвитку подій: 1) позитивний; 2) негативний; 3) умовно-позитивний. Ймовірність розвитку подій за кожним із сценаріїв нами оцінюється таким чином: сценарій № 1 – 80%; сценарій № 2 – 5%; сценарій № 3 – 15%. Базовим вважаємо, перший

сценарієм, за яким США приймають рішення про перехід на МСФЗ способом кондорсмент. В цьому випадку МСФЗ стануть по-справжньому глобальними стандартами.

2. Перехід на національні П(С)БО в Україні це був відхід від трудової теорії вартості до теорії граничної корисності. Власнику через бухгалтерський облік надається інформації не про те, скільки він витратив на придбання об'єкта, а скільки він коштує на ринку на певний момент часу, наскільки він корисний власнику. Все це дозволяє назвати сучасну парадигму обліку неокласичною, яка характеризується варіативністю методологічних підходів до обліку (є вибір, який у неокласичній економічній теорії є одним з основних понять), наданням свободи підприємствам у сфері обліку, орієнтацією на ринок, а не на виробництво, превалювання фінансових показників над натуральними;

3. Одним із головних недоліків є те, що фінансова звітність в Україні є пруденційною, а не звітністю власника. Пруденційна звітність є звітністю наглядовою, вона є інструментом нагляду та регулювання з боку держави, вона є атавізмом командно-адміністративної системи або перехідним етапом до звітності власника (залежно від того оцінює це оптиміст чи песиміст). Звітність власника є інструментом конкурентної боротьби на ринкові капіталу в дозволених межах. Пропонуємо таку концепцію розвитку фінзвітності: звітність власника за П(С)БО плюс повніша відповідність принципам та методам МСФЗ, що (за інших рівних умов) збільшить переваги України на світовому ринку капіталу;

4. Навіть якщо звітність складена згідно з чинними в певній юрисдикції обліковими стандартами і пройшла аудит, вона все одно може містити спотворені дані про фінансовий стан компанії. Тому, коли підприємство починає роботу з новим контрагентом або планує придбання бізнесу в першу чергу необхідно оцінити достовірність їх звітності. Для цього слід вміти розпізнати способи фальсифікації інформації, а також використовувати так звані індикатори шахрайства для аналізу даних. На

сьогодні, на наш погляд, основними загрозами релевантності інформації є фальсифікація та вуалювання звітної інформації. Вважаємо, що існує необхідність удосконалення методик перевірки достовірності звітності. Однією із таких методик виступає карта нормативних відхилень, яка у міжнародній практиці отримала назву «Карта нормативних відхилень фінансових індикаторів»;

5. Поняття балансової політики в сучасній бухгалтерській науці України не є усталеним та загальноприйнятим. Переважна більшість бухгалтерів при згадуванні балансової політики не може знайти, про що йдеться. Одним із не багатьох на сьогодні елементів балансової політики підприємств є вписувані рядки. Відношення вписуваних рядків до загальної кількості рядків балансу пропонуємо назвати коефіцієнтом варіації балансу. Оптимальним, на наш погляд, був би показник на рівні коефіцієнта варіації 0,25-0,30, що з одного боку дало б змогу підприємствам місце для маневру, але в той же час зберігало б «каркас» балансу, його впізнаваність та структурування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блатов Н. А. Основы общей бухгалтерии в связи с торговым, промышленным и сметным счетоводством. — 5-е издание (стереотипное) / Н. А. Блатов. - Ленинград : Экономическое образование, 1928. - 528 с.
2. Булгакова С.В. Основы балансоведения: учеб. Пособие / С.В. Булгакова. – Воронеж: Воронеж. гос. ун-т, 2005. – 92с.
3. Бутинець Ф. Ф. Історія розвитку бухгалтерського обліку. - Ч. I : навч. посіб. для студ. «Облік і аудит». - Житомир : ЖІТІ, 1999. - 928 с.
4. Бутинець Ф. Ще раз про бухгалтерський облік як науку // Бухгалтерський облік і аудит – 2005. - № 10. – С. 20-29
5. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік в Україні. Міфологія. Ч. 2. – Житомир, 2003. – 524 с.
6. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік: роздуми вченого / Бутинець Ф.Ф. - Житомир: ПП "Рута", 2001. - 100 с.
7. Бутинець Ф.Ф. Проблеми науки бухгалтерського обліку: реалії / Бутинець Ф.Ф.: Монографія. – Житомир: ПП "Рута", 2005. – 324 с.
8. Голов С. Міжнародні стандарти фінансової звітності: сучасний стан та застосування // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. - № 8/9. - С.88-100
9. Голов С. Ретроспективний погляд на реформування бухгалтерського обліку в Україні. Антиміфологія // Бухгалтерський облік і аудит. - 2005. - №11. - С. 5-10
10. Голов С. Ретроспективний погляд на реформування бухгалтерського обліку в Україні. Антиміфологія // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. - № 1. - С .42-52
11. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку: Монографія. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 522с.

- 12.** Голов С.Ф. Облік сільськогосподарських активів за праведливою вартістю: проти течії / Голов С.Ф. // Облік і фінанси АПК. – 2006. - № 11. – С. 87-90
- 13.** Голов, Сергій. Ретроспективний погляд на реформування бухгалтерського обліку в Україні. Антиміфологія // Бухгалтерський облік і аудит. - 2005. - №12. - С .10-20
- 14.** Диапаза С., Эклз Р. Будущее корпоративной отчетности. Как вернуть доверие общества. – М.: Альпина Паблишер, 2003. – 212с.
- 15.** Европу призвали к осторожности в учете по справедливой стоимости. - http://www.gaap.ru/news/gaap_ifrs/2384/
- 16.** Жук В.М. Нові методологічні засади обліку сільськогосподарської діяльності та проблеми практичного застосування П(С)БО 30 „Біологічні активи” / Жук В.М. // Облік і фінанси АПК. – 2006. - № 6. – С. 34- 42
- 17.** Канцуров О.О. Облік сільськогосподарської діяльності відповідно до П(С)БО 30 „Біологічні активи” / Канцуров О.О. // Облік і фінанси АПК. – 2006. - № 11. – С. 91-95.
- 18.** Кірейцев Г. Роль бухгалтера і аудитора у процесах мінімізації невизначеності як основи кризових явищ // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2010. - № 3. – С. 33-35
- 19.** Кун Т. Структура научных революций: Пер. с англ. – М.: ООО «Издательство АСТ»:ЗАО НПП «Ермак», 2003. – 365с.
- 20.** Куценко В.А. Сутність бухгалтерського балансу на сучасному етапі розвитку облікової думки // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації. – 2009. - № 1 (32). – С. 27-31
- 21.** Кучеренко Т. Фінансова звітність як складова економічних наук // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. - № 9. – С. 21-29
- 22.** Лиманець О. Удосконалення методики складання балансу // Матеріали наукової конференції студентів Сумського НАУ (12-16 листопада 2012 р.). – В 3 т. / Т.І. – Суми, 2012. – с. 393

23. Маздоров В.А. История развития бухгалтерского учета в СССР (1917-1972 гг.) / Маздоров В.А. – М.: Финансы, 1972. – 318 с.

24. Махитко М.В. Напрямки удосконалення змісту бухгалтерського балансу // Актуальні питання сучасної науки і права: збірник матеріалів III науково-практичної конференції студентів (7 квітня 2012 року, м. Суми)/ Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. – Суми: Торговий дім «ПАПРУС», 2012. – С. 307- 309.

25. Махитко М.В. Порівняння вимог МСФЗ та П(С)БО щодо форми балансу // Збірник тез доповідей IX Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації», 22-24 лютого 2012 року, частина 2, м. Тернопіль: Вид-во «Економічна думка ТНЕУ», 2012. – С. 326- 328.

26. Медведев М.Ю. Бухгалтерский учет для посвященных. - М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2004. – С. 153-164.

27. Модеров С.В. Бухгалтерский учет по МСФО: что глобального изменится в ближайшее время // Международный бухгалтерский учет. – 2006. - № 12. – С. 28

28. Моссаковский В. Про перспективи подальшого розвитку бухгалтерського обліку в Україні // Бухгалтерський облік і аудит. – 2003. - № 6. – С. 10-20

29. Моссаковский В. Який облік потрібен Україні? // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. - № 11. – С. 24-30

30. Обзор вопросов практического осуществления международных стандартов финансовой отчетности // Записка секретариата Конференции Организации Объединенных Наций по торговле и развитию 21 октября 2005 г.

31. Огійчук М.Ф. Формування у бухгалтерському обліку доходів та витрат сільськогосподарської діяльності відповідно до вимог П(С)БО 30

„Біологічні активи” / Огійчук М.Ф. // Облік і фінанси АПК. – 2006. - № 6. – С. 24-33

32. Палий В. Ф. Введение в теорию бухгалтерского учета /В. Ф. Палий, Я. В. Соколов. -М.: Финансы, 1979.-304 с.

33. Палий В. Ф. Теория бухгалтерского учета : учеб. пособие / В. Ф. Палий, Я. В. Соколов. - М. : Финансы, 1984. -279 с.

34. Панкратова Л. А. Проблемні питання обліку біологічних активів / Панкратова Л.А. // Збірник наукових праць Уманського державного аграрного університету. Вип. - Умань : УДАУ, 2007. - С.85-90

35. Пасько О.В. Глобальна конвергенція стандартів фінансової звітності // Облік і фінанси АПК. – 2010. - № 2. – С. 45-50

36. Пасько О.В. Балансова політика підприємств та варіативність балансу // Стратегія розвитку підприємництва: теорія, організація, практика / Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. Тернопіль-Чортків, 12-13 березня 2009р. Частина 2. – Тернопіль: Вектор, 2009. – С. 53-55

37. Пасько О.В. Висвітлення облікової політики у фінансовій звітності // Матеріали міжнародної науково-практичної конференція «Становлення облікової політики в Україні» 19 травня 2007 року м. Тернопіль. Т. 3 – Тернопіль: Терно-граф, 2007. – С. 95-98

38. Пасько О.В. Всесвітні стандарти фінансової звітності // Аграрний форум – 2007: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених, присвяченої 30-й річниці заснування Сумського національного аграрного університету (4-6 квітня 2007 р. м. Суми, Україна). – Суми: ВТД „Університетська книга”, 2007. – Ч. 2. – С. 242-243

39. Пасько О.В. Глобальна конвергенція стандартів фінансової звітності // Облік і фінанси АПК. – 2010. - № 2. – С. 45-50

40. Пасько О.В. Глобальний бухгалтерський експеримент: сценарії майбутнього // Облік і фінанси АПК. – 2012. – № 2 (56). – С. 60-64

41. Пасько О.В. Звітність відповідно до IAS/IFRS, US GAAP, національних П(С)БО та глобальної ініціативи зі звітності: порівняльний підхід // „Стан і проблеми обліку, контролю і аналізу в умовах транзитивної економіки”: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (25 травня 2007 року) ДонНУЕТ. Ч. 1 – Донецьк: Друкплюс, 2007. – С. 45-48

42. Пасько О.В. Ключові стандарти для фінансової стабільності // Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (20-29 квітня 2009р.). – в 3т./Т II. – Суми: Видавництво «Довкілля», 2009. – С.86-87

43. Пасько О.В. Конвергенція стандартів фінансової звітності: висновки для України // Матеріали п'ятої міжнародної науково-практичної конференції „Ринкова трансформація економіки АПК”. – Харків: ХНТУСГ. – 2007. – С. 236-238

44. Пасько О.В. Концептуальна основа фінансової звітності в Україні // Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (11-12 грудня 2009р.). – Суми: Видавництво «Довкілля», 2009. – С. 190

45. Пасько О.В. Концепція фінансової звітності в Україні // „Розвиток наукових досліджень 2010” Матеріали Шостої Міжнародної науково-практичної конференції, 22-24 листопада 2010 року, м. Полтава: Вид-во „ІнтерГрафіка”, 2010. – Т.8. – С. 33-36

46. Пасько О.В. Облікові парадигми // Створення інтелектуальної системи обліку для економіки України / Матеріали міжнародної науково-практичної конференції „Створення інтелектуальної системи обліку для економіки України”, 21-22 листопада 2007 р. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – С. 319-321

47. Пасько О.В. Перспективи розвитку бухгалтерської звітності // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». - № 5-6 (22-23). – 2006. – С. 331-335

48. Пасько О.В. Професійні судження в бухгалтерському обліку // Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (28-29 жовтня 2010р.) – Суми: Видавництво "Довкілля", 2010. – С. 33 (всього 421с.)

49. Пасько О.В. Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку як ключовий суб'єкт глобального управління в сфері обліку: проблема легітимності // Облік і фінанси АПК. 2011. – 4. – С. 22-39

50. Пасько О.В. Релевантність звітної інформації // Матеріали наукової конференції студентів Сумського НАУ (8-12 листопада 2010 р.). – В 3 т./Т.І. – Суми, 2010. – С. 9 (всього 119 с.)

51. Пасько О.В. Річний звіт ХХІ-го сторіччя // // „Розвиток наукових досліджень 2007”: Матеріали третьої міжнародної науково-практичної конференції, м. Полтава 27-29 листопада 2007р.: - Полтава: Вид-во „ІнтерГрафіка”, 2007. – Т.10. – С. 110-112

52. Пасько О.В. Роль національних регуляторів бухгалтерського обліку в сучасних умовах // Облік і фінанси АПК. – 2011. - № 3. – С. 38-50

53. Пасько О.В. Справедлива вартість в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності: національний та міжнародний аспекти // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». - 2009. – № 12 (39). – С. 256-262

54. Пасько О.В. Справедлива вартість в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності: виклики за умов фінансової кризи // Збірник тез доповідей за матеріалами VI міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Розвиток України в ХХІ столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми» 15 квітня 2010 року. м. Тернопіль. ТНЕУ. – С. 64-66

55. Проект Закону про внесення змін до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" [Електронний ресурс] // Верховна рада України. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=36701

56. Пушкар М.С. Філософія обліку / Пушкар М.С.. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 157 с.
57. Соколов Я.В. Досвід змін у бухгалтерському обліку Росії / Соколов Я.В. // Бухгалтерський облік і аудит. - 2004. - №5. - С. 28-34
58. Соколов Я.В. Основы теории бухгалтерского учета. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 496с.
59. Соколов Я.В. Очерки по истории бухгалтерского учета / Соколов Я.В. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 400 с.
60. Хендриксен Э.С. Теория бухгалтерского учета / Хендриксен Э.С., Ван Бреда М.Ф.: Пер. с англ. / Под ред. Проф. Я.В. Соколова. – М.: Финансы и статистика, 1997. - 576 с.
61. Хомин П. Я. Баланс - элемент методу бухгалтерського обліку чи форма звітності // Вісник ТДЕУ - 2006. - № 2. - С. 25-34.
62. Чижевська Л.В. Бухгалтерський баланс: теорія і практика (на матеріалах підприємств Житомирської області): Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04; Нац. аграр. ун-т. — К., 1999. — 18 с.
63. Швець В. Г Теорія бухгалтерського обліку : навч. посіб. / В. Г Швець. - К. : Знання-Прес, 2003. -444 с. - (Вища освіта ХХ століття).
64. АССА призывает G20 к немедленному переходу на международный язык финансовой отчетности. - http://www.gaap.ru/news/gaap_ifrs/3083
65. Application of International Financial Reporting Standards (IFRS) in Japan (Summary) [Електронний ресурс] // Financial services agency of Japan. – Режим доступу: <http://www.fsa.go.jp/en/news/2009/20090612-3/01.pdf>
66. Assma Sawani The Changing Accounting Environment: International Accounting Standards and US implementation [Електронний ресурс] / Assma Sawani // Journal of Finance and Accountancy. - Volume 1 - August, 2009. – Режим доступу: <http://www.aabri.com/jfa.html>
67. Christodoulou, Mario US dawdles over adoption of international standards [Електронний ресурс] / Christodoulou Mario // Accountancy Age. –

Режим

доступу:

<http://www.accountancyage.com/accountancyage/news/2258911/dawdles-adoption-international>

68. Donna L. Street, Cheryl L. Linthicum IFRS in the U.S.: It May Come Sooner Than You Think: A Commentary // Journal of International Accounting Research 2007 Vol. 6, No. 1 pp. xi–xvii

69. Goldschmid H. Harvey Goldschmid: “U.S. Incorporation of IFRS Is a National Imperative»: [Keynote Address at IFRS Foundation/ AICPA Conference in Boston, 5 October 2011] / Prepared remarks by Harvey Goldschmid [Electronic resource] // IFRS Foundation. - Mode of access: WWW.URL: <http://www.ifrs.org/NR/rdonlyres/AE38928B-AB50-4D5E-BAAC-65862A72EAD4/0/HGoldschmidIFRSConference2011.pdf>. - Last access: 2012. – Title from the screen.

70. Hoogervorst H. Speech by Hans Hoogervorst at AICPA Conference on current SEC and PCAOB developments. 6 December 2011, Washington, USA. [Electronic resource] // IFRS Foundation. - Mode of access: WWW.URL: <http://www.ifrs.org/Alerts/Conference/HH+speech+AICPA+6+Dec+2011.htm>. - Last access: 2012. – Title from the screen.

71. <http://www.annualreports.com>

72. IFRS Foundation. Annual Report 2010. [Electronic resource] // IFRS Foundation. - Mode of access: WWW.URL: http://www.ifrs.org/NR/rdonlyres/EB99AF27-22F7-45AF-A033-75A36CDC3549/0/IFRSANNUALREPORT_ALL_12July.pdf. - Last access: 2012. – Title from the screen.

73. John Hawksworth The World in 2050. How big will the major emerging market economies get and how can the OECD compete? [Electronic resource] // PwC. - Mode of access: WWW.URL: <http://www.pwc.com/gx/en/world-2050/pdf/world2050emergingeconomies.pdf>. - Last access: 2012. – Title from the screen.

74. Mackintosh Ian The Post-IFRS world // Accounting Today, 2009, Feb. 23-March 15. – p. 18-20

75. Mary L. Schapiro Speech by SEC Chairman: Statement at SEC Open Meeting — Global Accounting Standards. Washington, D.C., Feb. 24, 2010 [Electronic resource] // Deloitte. IAS Plus. - Mode of access: WWW.URL: <http://www.iasplus.com/usa/sec/1002schapiroifrs.pdf>. - Last access: 2012. – Title from the screen.

76. Memorandum of Understanding “The Norwalk Agreement” [Электронный ресурс] // International Accounting Standards Board . – Режим доступа: http://www.iasb.org/NR/rdonlyres/6F81606F-6182-4D27-A2C9-6A6DD5D10BA4/0/Norwalk_agreement.pdf

77. Memorandum of Understanding among International Accounting Standards Board (IASB), the Brazilian Federal Council of Accounting (CFC), and the Brazilian Accounting Pronouncements Committee (CPC). [Электронный ресурс] // International Accounting Standards Board . – Режим доступа: <http://www.iasb.org/NR/rdonlyres/B7F3624B-1DFF-4E96-BFF0-4BF74D1C650B/0/MoUBrazil.pdf>

78. Paul B. W. Miller, Paul R. Bahnson Quality financial reporting. - McGraw-Hill, New York. – 2002. – 337 p.

79. Pounder B. Convergence Guidebook for Corporate Financial Reporting. - John Wiley&Sons Inc. - Hoboken, New Jersey. - 2009. - 240 p.

80. Practical implementation of International financial reporting standards: Lessons learned [Электронный ресурс] // United Nations Conference on trade and development United Nations. - New York and Geneva, 2008. - 153 p. – Режим доступа: http://www.unctad.org/en/docs/diaeed20081_en.pdf

81. Sanderson, Rachel Japan warns on trend to US-style fair value [Электронный ресурс] / Sanderson, Rachel // Financial Times. – Режим доступа: http://www.ft.com/cms/s/0/d746cf6a-f563-11de-90ab-00144feab49a,dwp_uuid=745008c6-741e-11dd-bc91-0000779fd18c.html

82. Veron N. Keeping the promise of global accounting Standards [Electronic resource] // The Peterson Institute for International Economics. - Mode of access: WWW.URL: <http://www.bookstore.iie.com/publications/pb/pb11-11.pdf>. - Last access: 2012.

83. Véron Nicolas The Global Accounting Experiment [Electronic resource] // Deloitte IAS Plus. - Mode of access: WWW.URL: <http://www.iasplus.com/europe/0704bruegelaccounting.pdf>. - Last access: 2012.

84. Work Plan for the Consideration of Incorporating International Financial Reporting Standards into the Financial Reporting System for U.S. Issuers [Electronic resource] // U.S. Securities and Exchange Commission. - Mode of access: WWW.URL: <http://www.sec.gov/spotlight/globalaccountingstandards/ifrs-work-plan-paper-052611.pdf> . - Last access: 2012. – Title from the screen.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

ПЕРЕЛІК ДОДАТКОВИХ (ВПISУВАНИХ) ПОКАЗНИКІВ БАЛАНСУ

№ п/п	Назва показника	№ (розділу, рядка)	Підстава	
			пункти положень (стандартів) бухгалтерського обліку	наказ Міністерства фінансів України
1	2	3	4	5
Форма № 1 "Баланс"				
1	Справедлива (залишкова) вартість інвестиційної нерухомості	055	16.2 ПБО 2	05.03.2008 № 353
2	Первісна вартість інвестиційної нерухомості	056	16.2 ПБО 2	05.03.2008 № 353
3	Знос інвестиційної нерухомості	057	16.2 ПБО 2	05.03.2008 № 353
4	Гудвіл	065	5 ПБО 19	25.11.2002 № 989
5	Необоротні активи та групи вибуття	IV. 275	36.1 ПБО 2	05.03.2008 № 353
6	Сума страхових резервів	415	45.1 ПБО 2	30.11.2000 № 304
7	Сума часток перестраховиків у страхових резервах	416	45.1 ПБО 2	30.11.2000 № 304
8	Залишок сформованого призового фонду, що підлягає виплаті переможцям лотереї	417	45.2 ПБО 2	22.11.2004 № 731
9	Залишок сформованого резерву на виплату джек-поту, не забезпеченого сплатою участі у лотереї	418	45.2 ПБО 2	22.11.2004 № 731
10	Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу	605	60.1 ПБО 2	05.03.2008 № 353